

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3
«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450
Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

2011

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ

Το παρόν έργο έχει παραχθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «**ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1, 2, 3 - Οριζόντια Πράξη**», με κωδικό MIS 295450 και ειδικότερα στο πλαίσιο του Υποέργου 1: «**Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων»**»

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3
«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450
Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

1^ο ΜΕΡΟΣ

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ & ΑΡΧΕΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ.....	9
Πρωθώντας την ανάπτυξη βασικών ικανοτήτων.....	9
ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	21
Αναγνωρίζοντας τη διαφορετικότητα & αναπτύσσοντας διαφοροποιημένες προσεγγίσεις.....	21
Οργανώνοντας τη μάθηση και τη διδασκαλία στο νηπιαγωγείο.....	26
Αξιολόγηση για τη μάθηση.....	40
Η ένταξη στο νηπιαγωγείο.....	47
Η σημασία της συνεργασίας σχολείου – οικογένειας.....	50
Διευκολύνοντας τις μεταβάσεις παιδιών και οικογενειών.....	54

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΙΑΤΙ ΕΝΑ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ;

Ένα νέο πρόγραμμα σπουδών δεν σημαίνει πάντα ότι ακυρώνεται το προηγούμενο ή ότι προτείνονται δραματικές αλλαγές στους στόχους, τα περιεχόμενα και στην οργάνωση της μάθησης και της διδασκαλίας. Η λογική πορεία των προγραμμάτων σπουδών είναι η επικαιροποίηση και η βελτίωση, σε τακτά χρονικά διαστήματα, σύμφωνα με τις αλλαγές και τις εξελίξεις που συμβαίνουν σε διάφορα πεδία (κοινωνία, επιστημονική έρευνα, περιβάλλον κ.ά.), σε εθνικό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο.

Οι αλλαγές που σηματοδοτούν τη σύγχρονη εποχή είναι τόσο έντονες και συχνές που απαιτούν άμεση προσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις ανάγκες του πολίτη του 21ου αιώνα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι τυχαίο που έξι χώρες στην Ευρώπη, αλλά και στον υπόλοιπο

κόσμο, έχουν αναθεωρήσει τα προγράμματα σπουδών τους μέσα στα τελευταία πέντε χρόνια.

Στην ελληνική πραγματικότητα, η εφαρμογή του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), το 2002, αποτέλεσε μια σημαντική προσπάθεια μετάβασης της ελληνικής εκπαίδευσης στη φιλοσοφία των σύγχρονων προγραμμάτων σπουδών που αναγνωρίζουν και προωθούν την ιδέα της ολιστικής αντίληψης του κόσμου από τα παιδιά, τον κοινωνικό χαρακτήρα της γνώσης, τη σημασία της βιωματικής μάθησης, το ρόλο της διαμορφωτικής αξιολόγησης και τη δημιουργική αξιοποίηση της τεχνολογίας στη ζωή και την εκπαίδευση των ατόμων.

Παρ' όλα αυτά, μέσα στην τελευταία δεκαετία που μεσολάβησε από την εισαγωγή του ΔΕΠΠΣ στα ελληνικά σχολεία, αλλαγές όπως, η θέσπιση της υποχρεωτικής φοίτησης στο νηπιαγωγείο και ο αυξανόμενος αριθμός δίγλωσσων μαθητών αλλά και προτεραιότητες, τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και της παγκόσμιας κοινότητας, όπως η δια βίου μάθηση, η αειφόρος ανάπτυξη, η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας και η ανάπτυξη «βασικών ικανοτήτων» που θα βοηθήσουν τους πολίτες να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις του 21ου αιώνα, δημιούργησαν την ανάγκη για αναθεώρηση και βελτίωση του προηγούμενου προγράμματος σε διάφορα κομβικά, για την οργάνωση της

μάθησης και της διδασκαλίας, σημεία. Το παρόν πρόγραμμα αποτελεί το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής, παραμένοντας, με τη σειρά του, ανοιχτό σε μελλοντικές αλλαγές και βελτιώσεις.

Τι αλλάζει;

Οι αλλαγές που έχουν γίνει στο νέο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου εντοπίζονται στους παρακάτω άξονες:

A) Στο περιεχόμενο

- ✓ Τονίζεται η κοινωνικο-πολιτισμική διάσταση της γνώσης
- ✓ Προωθείται η ανάπτυξη «βασικών ικανοτήτων» όπως αυτές ορίζονται από τις σύγχρονες κοινωνικές, τεχνολογικές και οικονομικές αλλαγές και εξελίξεις
- ✓ Υιοθετούνται οι αρχές της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής
- ✓ Τονίζεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην οργάνωση της μάθησης και της διδασκαλίας
- ✓ Δίνεται έμφαση στην αμφίδρομη επικοινωνία σχολείου - οικογένειας και την εμπλοκή των γονέων στη μάθηση των παιδιών

- ✓ Παρουσιάζεται και αναπτύσσεται η «Προσωπική και Κοινωνική Ανάπτυξη» ως μια από τις «μαθησιακές περιοχές» του προγράμματος
- ✓ Προτείνονται δράσεις που διευκολύνουν τη μετάβαση των παιδιών από την οικογένεια στο νηπιαγωγείο και από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό, ως μέρος του προγράμματος σπουδών και όχι ως αυτόνομο πρόγραμμα δραστηριοτήτων
- ✓ Επεξηγούνται η σημασία, η λογική ανάπτυξης και η δομή κάθε μαθησιακής περιοχής και δίνονται κατευθύνσεις στον εκπαιδευτικό όσον αφορά στη διδακτική μεθοδολογία και την αξιολόγηση της μάθησης
- ✓ Διευκρινίζεται η σύνδεση των μαθησιακών περιοχών μεταξύ τους

B) Στη χρήση του από τους εκπαιδευτικούς

- ✓ Επεξηγούνται όροι-κλειδιά του νέου προγράμματος και δίνονται σχετικά παραδείγματα (π.χ. διαφοροποιημένη παιδαγωγική, βασικές ικανότητες, μαθησιακά πλαίσια κ.ά.)

- ✓ Προτείνονται δράσεις - δραστηριότητες που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους
- ✓ Προτείνονται συγκεκριμένες μεθοδολογικές προσεγγίσεις για την υλοποίηση των στόχων των μαθησιακών περιοχών.

Τι παραμένει το ίδιο;

- ✓ Η έμφαση στην εννοιοκεντρική και διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, στη βιωματική μάθηση και στην οργάνωση μαθησιακών εμπειριών που έχουν νόημα για τα παιδιά της συγκεκριμένης τάξης.
- ✓ Η ανάπτυξη θεμάτων και τα σχέδια εργασίας.
- ✓ Η αναγνώριση του παιχνιδιού ως ένα από τα πιο σημαντικά μαθησιακά πλαίσια.
- ✓ Η έμφαση στη συνεργατική μάθηση.
- ✓ Η ένταξη των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) στο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου.
- ✓ Η χρήση της διαμορφωτικής αξιολόγησης για την οργάνωση της μάθησης και της διδασκαλίας και την παρακολούθηση της προόδου των παιδιών.

Το Πρόγραμμα Σπουδών στην καθημερινή πρακτική

Συχνά τα προγράμματα σπουδών γίνονται αντιληπτά ως στατικά έγγραφα που, είτε εφαρμόζει κανείς κατά γράμμα, είτε τα απορρίπτει ως μη σχετικά με τις συνθήκες της τάξης του. Στην πραγματικότητα, ένα πρόγραμμα σπουδών είναι ένα δυναμικό εργαλείο, στα χέρια του εκπαιδευτικού, που περιγράφει όχι μόνο περιεχόμενα και στόχους αλλά και την κατάλληλη παιδαγωγική πρακτική για μια ποιοτική και ισορροπημένη εκπαίδευση προς όλους, ανεξαιρέτως, τους μαθητές.

Το νέο πρόγραμμα σπουδών εξασφαλίζει ένα **κοινό πλαίσιο** για την οργάνωση της μάθησης και της διδασκαλίας στα ελληνικά νηπιαγωγεία χωρίς όμως να στερεί από τους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να οργανώσουν μαθησιακές εμπειρίες που πηγάζουν από τις ιδιαίτερες ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των παιδιών της τάξης τους ή τις δικές τους ιδέες και προτεραιότητες. Το πλαίσιο αυτό διαμορφώνεται από τις ακόλουθες **αρχές**:

1. Η προσχολική εκπαίδευση θέτει τις βάσεις για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και τη μετέπειτα στάση τους προς τη μάθηση.

2. Η προσωπική ενδυνάμωση και η διαμόρφωση μια υγιούς προσωπικότητας αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της προσχολικής εκπαίδευσης.
3. Η γνώση οικοδομείται μέσα από την αλληλεπίδραση με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της γνώσης λαμβάνεται υπόψη στους στόχους και στη μεθοδολογία του μαθησιακού προγράμματος.
4. Το παιχνίδι θεωρείται η κυρίαρχη δραστηριότητα για την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών στο νηπιαγωγείο.
5. Η συνεργασία με την οικογένεια και η σύνδεση με την κοινότητα είναι απαραίτητες για την ενίσχυση της ανάπτυξης και τη μάθησης των παιδιών.
6. Κάθε παιδί είναι μοναδικό και όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε μια εκπαίδευση η οποία σέβεται την προσωπικότητα, τη γλωσσική, κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα και τις ανάγκες τους.
7. Τα παιδιά είναι από τη φύση τους περίεργα για το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Στόχος του προγράμματος σπουδών είναι να αξιοποιήσει και να ενδυναμώσει τη διάθεση των παιδιών για εξερεύνηση και μάθηση παρέχοντας τα κατάλληλα ερεθίσματα και εμπειρίες.

8. Τα παιδιά μαθαίνουν με ποικίλες διδακτικές προσεγγίσεις και εκφράζουν αυτά που γνωρίζουν με διαφορετικά μέσα αναπαράστασης.
9. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός για την οργάνωση του μαθησιακού περιβάλλοντος και το σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στόχος του είναι η ισορροπία μεταξύ δράσεων που πηγάζουν από τα ίδια τα παιδιά και δράσεων με σαφείς μαθησιακούς στόχους που θέτει ο ίδιος, ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης του.
10. Η συστηματική παρατήρηση αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την καταγραφή των αναγκών, των ενδιαφερόντων και της μαθησιακής πορείας των παιδιών.

Με σημείο αναφοράς τις παραπάνω αρχές, ο εκπαιδευτικός αποφασίζει τι είναι καλύτερο για τα παιδιά της τάξης του και διαμορφώνει το πρόγραμμα και το μαθησιακό περιβάλλον ανάλογα. Σε κάθε περίπτωση, η εκπαίδευση που παρέχεται πρέπει να εξυπηρετεί συγκεκριμένους στόχους και να στηρίζεται στις σύγχρονες θεωρίες και έρευνες για την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας.

ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ

ΠΡΟΩΘΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ

Τα σημερινά παιδιά μεγαλώνουν σε έναν κόσμο, όπου απαιτείται ευέλικτη διαχείριση και αντιμετώπιση αλλαγών, ραγδαίων εξελίξεων και σύνθετων καταστάσεων που αφορούν διάφορες πλευρές της σύγχρονης ζωής (π.χ. τεχνολογική εξέλιξη, αύξηση και ταυτόχρονα απαξίωση της γνώσης, πολυπολιτισμικότητα, φυσικό περιβάλλον κ.ά.). Για το σκοπό αυτό τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών καλούνται να εφοδιάσουν τους μαθητές με τις απαραίτητες **«βασικές ικανότητες»**.

Οι βασικές ικανότητες ορίζονται ως ένας συνδυασμός γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων. Αναπτύσσονται βαθμιαία καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαίδευσης, μέσα κι έξω από το σχολείο, αλλά και κατά την ενήλικη ζωή, δια βίου. Η ανάπτυξη και η διαμόρφωσή τους επηρεάζεται από τις αλληλεπιδράσεις του ατόμου με άλλα άτομα της οικογένειας ή της ευρύτερης κοινότητας στην οποία ζει και αναπτύσσεται, από την ποιότητα της εκπαίδευσης που λαμβάνει και από ιδιαίτερες

καταστάσεις που αντιμετωπίζει. Οι βασικές ικανότητες, διευκολύνουν το άτομο να συμμετέχει αποτελεσματικά σε διάφορα περιβάλλοντα (μαθησιακό, εργασιακό, οικογενειακό κ.ά.) και κρίνονται αναγκαίες για να ανταπεξέλθει στους εναλλασσόμενους ρόλους που καλείται να διαδραματίσει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Οι βασικές ικανότητες που προωθεί το νέο πρόγραμμα σπουδών ορίζονται από την εθνική και ευρωπαϊκή στρατηγική για την παιδεία και είναι:

- ✓ Η επικοινωνία
- ✓ Η δημιουργική και κριτική σκέψη
- ✓ Η προσωπική ταυτότητα και η αυτονομία
- ✓ Οι κοινωνικές ικανότητες και οι ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη

Η ανάπτυξη των βασικών ικανοτήτων αποτελεί σκοπό του προγράμματος σπουδών. Ταυτόχρονα, καθώς αναπτύσσονται, οι ίδιες ικανότητες αποτελούν το μέσο για την επίτευξη άλλων σκοπών και στόχων του προγράμματος. Επιπλέον, οι ικανότητες αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους καθώς η ανάπτυξη της μιας υποστηρίζει ή εξαρτάται από την ανάπτυξη της άλλης. Για παράδειγμα η ανάπτυξη της

επικοινωνιακής ικανότητας διευκολύνει, αλλά και καθορίζει την ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων. Οι βασικές ικανότητες διατρέχουν όλες τις μαθησιακές περιοχές: η χρήση τους υποστηρίζει και διευκολύνει τη μάθηση σε κάθε μια από αυτές, ενώ ταυτόχρονα παρέχονται ευκαιρίες στα παιδιά να τις αναπτύξουν και να τις χρησιμοποιήσουν σε κάθε μαθησιακή περιοχή.

1. Επικοινωνία

Ως επικοινωνία ορίζεται η δραστηριότητα μεταφοράς πληροφοριών. Η διαδικασία θεωρείται ολοκληρωμένη όταν το μήνυμα γίνεται κατανοητό. Για να επιτευχθεί η επικοινωνία μεταξύ ατόμων ή ομάδων είναι απαραίτητο να έχουν αναπτύξει στοιχειώδη ικανότητα χρήσης του μέσου ή των μέσων επικοινωνίας που χρησιμοποιούν (τα διάφορα συμβολικά συστήματα όπως προφορική και γραπτή γλώσσα, γλώσσα της εικόνας, του σώματος και της μουσικής και τα εργαλεία όπως τηλέφωνο, τηλεόραση, Η/Υ κ.λπ.).

Η ικανότητα επικοινωνίας εμπεριέχει:

- ✓ γνώση των συμβόλων και κατανόηση των συμβάσεων και κανόνων λειτουργίας διαφόρων μέσων επικοινωνίας,

- ✓ ικανότητα κατασκευής, μεταφοράς και κατανόησης νοήματος (με διάφορα μέσα),
- ✓ ικανότητα επιλογής κατάλληλων μέσων επικοινωνίας ανάλογα με την περίπτωση (το σκοπό, τα άτομα ή την ομάδα στην οποία απευθύνεται κ.λπ.),
- ✓ ικανότητα προσαρμογής της επικοινωνίας στις αντιδράσεις των παραληπτών.

Μορφές επικοινωνίας στη σύγχρονη εποχή

Τις τελευταίες δεκαετίες, το τοπίο της δημόσιας επικοινωνίας αλλάζει συνεχώς καθώς οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) κυριαρχούν σε κάθε πλευρά της ζωής μας. Ο γραπτός και προφορικός λόγος παρόλο που μοιάζουν να αποτελούν ακόμα τα κύρια μέσα επικοινωνίας σταδιακά δίνουν όλο και περισσότερο χώρο σε άλλα μέσα τα οποία λειτουργούν αυτόνομα ή σε πολλαπλούς συνδυασμούς μεταξύ τους (εικόνες, κίνηση, ήχοι, μουσική, κ.ά.)

Η έννοια του παραδοσιακού «**γραμματισμού**», ο οποίος περιοριζόταν στον προφορικό λόγο, τη γραφή και την ανάγνωση, αντικαθίσταται σήμερα από τον όρο «**πολύ-γραμματισμός**». Ο όρος αυτός περιγράφει δυο διακριτές διαστάσεις/πλευρές της γλώσσας σήμερα:

Η πρώτη συνδέεται με την συνεχώς αυξανόμενη ποικιλία σημαντικών τρόπων κατασκευής νοήματος και επικοινωνίας. Το γραπτό κείμενο συνδυάζεται και αλληλεπιδρά με τον προφορικό λόγο, με εικονικά, ηχητικά, κινητικά ή χωρικά στοιχεία. Έτσι, το νόημα κατασκευάζεται όλο και περισσότερο πολυτροπικά, με το συνδυασμό ποικίλων σημειωτικών τρόπων.

Η δεύτερη πλευρά της γλώσσας συνδέεται με την συνεχή διεύρυνση της πολιτισμικής και γλωσσικής διαφορετικότητας. Το νόημα κατασκευάζεται ανάλογα με το ιδιαίτερο πλαίσιο επικοινωνίας στο οποίο βρισκόμαστε κάθε φορά. Τα πλαίσια επικοινωνίας καθορίζονται από ποικίλους παράγοντες: διαφορετικοί πολιτισμοί, γλώσσες, κοινωνικές ομάδες, μαθησιακές περιοχές, εμπειρίες κ.ά.

Η εκπαίδευση οφείλει να λάβει υπόψη της τις εξελίξεις στη μορφή και στα πλαίσια της επικοινωνίας, ώστε να προετοιμάσει κατάλληλα τα παιδιά και να δώσει σε όλα τις ίδιες ευκαιρίες να συμμετάσχουν ενεργά στις κοινωνικές επικοινωνιακές πρακτικές της σύγχρονης εποχής. Το σημείο εκκίνησης πρέπει να είναι η πρώτη οργανωμένη και συστηματική εκπαιδευτική προσπάθεια που γίνεται στο νηπιαγωγείο.

Πως προωθείται η ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας στο νηπιαγωγείο;

Όταν οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν διάφορες αυθόρμητες δραστηριότητες των παιδιών όπως η ζωγραφική, οι κατασκευές, τα σχεδιαγράμματα, ο χορός, η κίνηση, το συμβολικό παιχνίδι, ως τρόπους αναπαράστασης και επικοινωνίας, και όχι απλώς ως τρόπους διασκέδασης και έκφρασης, αναδεικνύουν τον επικοινωνιακό τους χαρακτήρα. Ενισχύοντας μάλιστα τέτοιες δραστηριότητες, υποστηρίζουν την ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας των μικρών παιδιών.

Τα περισσότερα παιδιά της προσχολικής ηλικίας δείχνουν ενδιαφέρον για διάφορες μορφές έντυπου λόγου (κείμενα, αριθμούς και εικόνες) που συναντούν στο περιβάλλον τους, ενώ συχνά εξοικειώνονται, και με άλλα μέσα, όπως είναι τα τεχνολογικά (π.χ. Η/Υ, κινητά τηλέφωνα, ψηφιακές κάμερες), όταν τα χρησιμοποιούν μαζί με τους γονείς τους για επικοινωνιακούς σκοπούς. Ωστόσο, είναι πιθανόν να μην έχουν εξοικειωθεί όλα, μέσα από το οικογενειακό τους περιβάλλον, με τις ίδιες πρακτικές επικοινωνίας. Οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να τους παρέχουν ευκαιρίες να εξερευνούν τις διάφορες μορφές επικοινωνίας, οικείες και μη και να ανακαλύπτουν τις συμβάσεις και τους κώδικές τους καθώς και να ενισχύουν την τάση των παιδιών να χρησιμοποιούν συμβατικά σύμβολα. Αυτό μπορεί να συμβεί

όταν τα ενθαρρύνουν να εκφράζουν ιδέες, σκέψεις, γνώσεις και συναισθήματα αρχικά με τα μέσα επικοινωνίας που γνωρίζουν και προτιμούν και σταδιακά με νέα και διαφορετικά μέσα.

Η ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας προωθείται όταν:

1. Τα παιδιά μοιράζονται παραδοσιακές ιστορίες και σύμβολα από τον πολιτισμό τους
2. Αναπαριστούν γνωστές ιστορίες χρησιμοποιώντας τις δημιουργικές τέχνες (π.χ. σχέδιο, ζωγραφική, γλυπτική, θέατρο, χορό και κίνηση) και τις ΤΠΕ.
3. Δημιουργούν και εξερευνούν φανταστικούς κόσμους μέσω δραματικού παιχνιδιού και εικαστικών έργων
4. Εφευρίσκουν σύμβολα και συνδυασμούς κατασκευής γραπτών μηνυμάτων (π.χ. ζωγραφιές, ψευδογράμματα, μη συμβατική χρήση των γραμμάτων)
5. Δημιουργούν μηνύματα για να επικοινωνήσουν με άλλους για διάφορους λόγους και σε διάφορες περιστάσεις (π.χ. σημειώματα, γράμματα, κάρτες, e-mail)
6. Οι ενήλικοι λειτουργούν ως μοντέλα και ανταποκρίνονται στα 'γραπτά κείμενα' των παιδιών δίνοντας σημασία και σχολιάζοντας τα.
7. Το περιβάλλον του νηπιαγωγείου παρέχει πολλά & διαφορετικά δείγματα έντυπου λόγου

2. Σκέψη

Η σκέψη συμπεριλαμβάνει κριτικές, δημιουργικές και μεταγνωστικές νοητικές διαδικασίες, όπως είναι ο σχηματισμός των νοητικών αναπαραστάσεων και η κατασκευή νοήματος, η δημιουργία λογικών σχέσεων, η ανάπτυξη στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων, η δημιουργική διαχείριση πληροφοριών και γνώσεων, η διατύπωση λογικών επιχειρημάτων, η τεκμηριωμένη αξιολόγηση καταστάσεων και συμπεριφορών, ο αναστοχασμός πάνω σε διαδικασίες σκέψης και η αυτό-αξιολόγηση.

Η **δημιουργική σκέψη** είναι το είδος σκέψης που οδηγεί σε νέες προσεγγίσεις, πρωτότυπες ιδέες και προοπτικές, εναλλακτικούς τρόπους κατανόησης και σύλληψης των πραγμάτων. Καθώς συνδυάζει τόσο διαίσθηση όσο και λογική οδηγεί στην εύρεση καινοτόμων και πρωτότυπων τρόπων διαχείρισης προβλημάτων τα οποία αρχικά μπορεί να φαίνονται αξεπέραστα.

Η **κριτική σκέψη** είναι ένας πειθαρχημένος τρόπος σκέψης που χρησιμοποιεί κάποιος για να αιτιολογήσει απόψεις, επιλογές ή να αξιολογήσει διάφορα δεδομένα. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν την κριτική σκέψη για να κατευθύνουν τις δράσεις τους, καθώς οι περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες απαιτούν ένα στοιχειώδες επίπεδο κριτικής

σκέψης. Η **μεταγνωστική** πλευρά της σκέψης δηλώνει την ιδιαίτερη ικανότητα των ανθρώπων να αναστοχάζονται, όχι δηλαδή απλά να σκέφτονται και να γνωρίζουν, αλλά να εξετάζουν και να αξιολογούν τη δική τους σκέψη και γνώση.

Η δημιουργική και κριτική σκέψη, καθώς και μεταγνωστικές στρατηγικές όπως ο αναστοχασμός και η αυτό-αξιολόγηση είναι δυνατόν να συνδυάζονται σε μια πολύ συνηθισμένη ανθρώπινη δραστηριότητα, την επίλυση προβλημάτων. Συγκεκριμένα, η ικανότητα αποτελεσματικού χειρισμού προβληματικών καταστάσεων εμπεριέχει δυο συμπληρωματικές διαδικασίες σκέψης: από τη μια μεριά δημιουργική/ευρηματική παραγωγή πρωτότυπων ιδεών και από την άλλη κριτική αξιολόγηση αυτών των ιδεών και λογική ιεράρχηση των σταδίων δράσης. Όταν οι δημιουργικές ιδέες δεν αξιολογούνται ως προς τα πιθανά αποτελέσματα που θα επιφέρουν, τότε μπορεί να οδηγήσουν σε επιπόλαια και αναποτελεσματική δράση. Με άλλα λόγια η δημιουργικότητα σε αρκετές περιπτώσεις δεν επαρκεί όταν δεν συνοδεύεται από κριτική σκέψη και ειδικά από μεταγνωστικές στρατηγικές.

Γιατί η ανάπτυξη ικανοτήτων σκέψης αποτελεί προτεραιότητα της εκπαίδευσης σήμερα;

Η σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από το φαινόμενο της υπερβολικής παραγωγής πληροφοριών και γνώσεων και της ταχείας απαξίωσης της γνώσης. Επιπλέον, είναι πια διαπιστωμένο ότι οι μαθητές δυσκολεύονται να αφομοιώσουν το συνεχώς διογκούμενο όγκο γνώσεων. Έτσι, η εκπαίδευση σήμερα στρέφεται στην ανάπτυξη ικανοτήτων σκέψης που θα επιτρέπουν στα άτομα να επεξεργάζονται, να αξιολογούν πληροφορίες και γνώσεις, να αναλύουν και να συνθέτουν δεδομένα, να διατυπώνουν προτάσεις και συμπεράσματα και να χρησιμοποιούν κερτημένες γνώσεις για να επιλύουν με δημιουργικό τρόπο νέα προβλήματα σε πολλά και διαφορετικά πλαίσια.

Πως προωθείται η ανάπτυξη της σκέψης στο νηπιαγωγείο;

Το νηπιαγωγείο διευρύνει τις δυνατότητες των παιδιών για δημιουργική και κριτική σκέψη, όταν το μαθησιακό περιβάλλον αποτελεί πηγή ερεθισμάτων και εμπειριών, προωθεί τη φυσική τους τάση για πειραματισμούς και εξερευνήσεις και ενθαρρύνει την πρωτοβουλία, την ανάληψη

ευθυνών, την έκφραση ιδεών και τη συν-οικοδόμηση νοημάτων. Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός:

- ✓ Παρακινεί τα παιδιά να υλοποιούν διερευνήσεις που ξεκινούν από τα δικά τους ενδιαφέροντα και ερωτήματα και να χρησιμοποιούν σταδιακά συστηματικότερους τρόπους συλλογής, επεξεργασίας, ανάλυσης δεδομένων, σύνθεσης και παρουσίασης συμπερασμάτων.
- ✓ Τα διευκολύνει να εκφράζουν και να αναπαριστούν τη σκέψη τους με ποικίλους τρόπους: με προφορικό και γραπτό λόγο, εικαστικά, κίνηση, δραματοποίηση.
- ✓ Διατυπώνει ανοιχτές ερωτήσεις και προτείνει στα παιδιά ανοιχτά προβλήματα προς επίλυση που επιδέχονται διαφορετικές λύσεις.
- ✓ Αναδεικνύει τις ποικίλες στρατηγικές που προτείνουν τα παιδιά κατά την επίλυση ενός προβλήματος, την πρωτοτυπία και τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης τους.
- ✓ Αναγνωρίζει τις πρωτότυπες και ασυνήθιστες ιδέες και δημιουργίες τους, συζητά μαζί τους γι' αυτές και τα προκαλεί να μοιραστούν τις σκέψεις τους με τα άλλα παιδιά, δείχνοντας έτσι ότι οι ιδέες τους έχουν αξία.

- ✓ Ενθαρρύνει τις συζητήσεις σε μικρές και μεγάλες ομάδες δίνοντας στα παιδιά χρόνο να μιλήσουν για τις ιδέες τους, και προωθώντας έτσι την συν-οικοδόμηση των νοημάτων.

Τέλος, ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει την ανάπτυξη μεταγνωστικών στρατηγικών όταν δίνει στα παιδιά τη δυνατότητα να συνεισφέρουν στο σχεδιασμό μιας

δραστηριότητας, να επιλέξουν κατάλληλα υλικά και τεχνικές, να συζητήσουν τι είναι περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικό, να εξηγήσουν τις δυσκολίες που συνάντησαν, να στοχαστούν τις συνέπειες των επιλογών τους και να δράσουν ανάλογα.

Η ανάπτυξη των **μεταγνωστικών στρατηγικών** διευκολύνεται όταν ο εκπαιδευτικός, για παράδειγμα:

- Ενθαρρύνει τα παιδιά να προτείνουν ή να εφεύρουν τεχνικές και εργαλεία για να συλλέξουν δεδομένα για το πιο δημοφιλές βιβλίο, φαγητό, παιχνίδι στην τάξη τους ή να δείξουν-ανακοινώσουν τα συμπεράσματά τους σε μια άλλη ομάδα παιδιών μετά από πειραματισμούς με υλικά, τεχνικές και διαδικασίες.
- Χρησιμοποιεί διάφορα μέσα, όπως έργα των ίδιων των παιδιών, (σχέδια, διαγράμματα, καταγραφές και σημειώσεις, κατασκευές, φωτογραφίες, ατομικούς φακέλους των παιδιών κ.ά.), για να τα διευκολύνει να συνειδητοποιήσουν την πορεία της σκέψης τους ή/και να την αξιολογήσουν: Περιγράφουν τις πληροφορίες που μάζεψαν για τα φύλλα των δέντρων της αυλής, την ιστορία που «διηγείται» το σχέδιό τους, τον τρόπο που σκέφτηκαν κατά την επίλυση ενός λεκτικού προβλήματος πρόσθεσης, τι ήταν εύκολο και τι δύσκολο από αυτά που έκαναν, ή αυτά που έμαθαν από την έρευνα τους.
- Υιοθετεί μεταγνωστικές στρατηγικές (π.χ. διατύπωση ερωτήσεων, έλεγχος, αυτοαξιολόγηση) και χρησιμοποιεί το λεξιλόγιο που επιθυμεί να υιοθετήσουν τα παιδιά (π.χ. σκέψη, δοκιμή, στρατηγική, προετοιμασία, έρευνα, επιλογή, υπόθεση, πρόβλεψη, επαλήθευση, παρατήρηση, αξιολόγηση).

3. Δόμηση της προσωπικής ταυτότητας και αυτονομία

Η προσωπική ταυτότητα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον εαυτό μας και συνδέεται στενά με την αυτοεκτίμηση. Η οικοδόμησή της έχει πολλές διαστάσεις και επιτρέπει στο άτομο να μπορεί να δώσει απαντήσεις σε ερωτήσεις όπως: «Ποιος είμαι; Τι με κάνει μοναδικό; Σε τι τα καταφέρνω καλά και σε τι όχι; Ποιες είναι οι αξίες μου; Πως πιστεύω ότι με βλέπουν οι άλλοι;» Με άλλα λόγια, αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη οντότητα, η οποία περιλαμβάνει εξωτερικά και κυρίως εσωτερικά χαρακτηριστικά όπως η προσωπικότητα, ο χαρακτήρας, οι αξίες και οι πεποιθήσεις. Η προσωπική ιστορία, το περιβάλλον που ζει και αναπτύσσεται το άτομο και οι σχέσεις του με τους άλλους συμβάλλουν στη δόμηση της προσωπικής ταυτότητας.

Η ικανότητα να λειτουργεί κάποιος αυτόνομα συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας και γίνεται εμφανής όταν το άτομο είναι σε θέση:

- ✓ να υποστηρίζει τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και τις επιλογές του (π.χ. να παίρνει πρωτοβουλίες, να τολμά να διατυπώνει προτάσεις και να δοκιμάζει),

- ✓ να κάνει σχέδια (θέτει στόχους) για το μέλλον και τη ζωή του που βρίσκονται σε συνάφεια με τις αξίες και πεποιθήσεις του.

Γιατί έχει ιδιαίτερη σημασία η οικοδόμηση της προσωπικής ταυτότητας και η ανάπτυξη της αυτονομίας των παιδιών στη σημερινή εποχή;

Ένα από τα σημαντικά προβλήματα που εμποδίζουν την προσωπική εξέλιξη και την αρμονική κοινωνική ένταξη των ατόμων είναι η μη αποδοχή της ταυτότητας και η εξάρτηση από άλλα άτομα και καταστάσεις. Αυτό το πρόβλημα γίνεται ιδιαίτερα έντονο για άτομα που προέρχονται από μειονεκτικά περιβάλλοντα (π.χ. οικονομικοί μετανάστες, γονείς από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα). Στην προσπάθειά τους να γίνουν αποδεκτά από τους άλλους, συνήθως κρύβουν ή δεν αποδέχονται την προσωπική τους ταυτότητα. Καθώς η οικοδόμηση της προσωπικής ταυτότητας και η ανάπτυξη της αυτονομίας επηρεάζουν το πως ανταποκρίνονται τα παιδιά σε σύνθετες και δύσκολες καταστάσεις και τα σχέδια που κάνουν για το μέλλον τους, γίνεται σαφές το πόσο σημαντική είναι η ανάγκη αφενός μεν συγκρότησης της προσωπικής

ταυτότητας, αφετέρου ενίσχυσης της αυτονομίας κάθε παιδιού από το νηπιαγωγείο.

Πως προωθείται η ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας και της αυτονομίας στο νηπιαγωγείο;

Οι θετικές εμπειρίες των παιδιών από τις αλληλεπιδράσεις τους με ενήλικες και συνομηλίκους τα βοηθούν να κατανοήσουν τον εαυτό τους ως σημαντικό άτομο που το σέβονται οι άλλοι. Όταν σχηματίζουν θετική εικόνα για τον εαυτό τους ενδυναμώνεται το ενδιαφέρον και η ικανότητά τους να παίρνουν την ευθύνη για τη μάθηση τους και να συμμετέχουν ενεργά στις κοινότητές τους.

Ο εκπαιδευτικός αναγνωρίζει και σέβεται τη διαφορετικότητα κάθε παιδιού (προσωπικότητα, ικανότητες, μαθησιακό στυλ, τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας, πολιτισμική κληρονομιά) και την αναδεικνύει με θετικό τρόπο, διευκολύνει δηλαδή κάθε παιδί να αναγνωρίσει τα δικά του χαρακτηριστικά, αλλά και των άλλων παιδιών της ομάδας. Ενθαρρύνει συνεχώς τα παιδιά να αυτοεξυπηρετούνται, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να εκφράζουν απορίες, ιδέες, επιθυμίες και συναισθήματα και να διατυπώνουν ερωτήσεις. Προτείνει

δραστηριότητες προσαρμοσμένες στις δυνατότητες των παιδιών οι οποίες ταυτόχρονα αποτελούν πρόκληση για τις ικανότητες τους, χωρίς όμως να τις υπερβαίνουν ώστε να απογοητεύονται. Υποστηρίζει και ενθαρρύνει τις προσπάθειές τους, τις επιδοκιμάζει και δείχνει ενθουσιασμό γι αυτές. Είναι συναισθηματικά διαθέσιμος όταν προσπαθούν να εκφράσουν συναισθήματα και σκέψεις. Αφιερώνει χρόνο για να αλληλεπιδράσει και να συζητήσει με κάθε παιδί. Μοιράζεται συγκεκριμένες επιτυχίες των παιδιών με τις οικογένειές τους (π.χ. σε ατομικές συναντήσεις παρουσιάζει τον ατομικό φάκελο, ή στέλνει στο σπίτι φωτογραφίες από την τάξη με περιγραφή για τη δράση του παιδιού).

Επιπλέον, τα παιδιά αναπτύσσουν την προσωπική τους ταυτότητα και την αυτονομία τους όταν τους δίνονται ευκαιρίες να:

- ✓ Εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους και συζητούν γι αυτές (οικογενειακές συνήθειες, μητρική γλώσσα, αγαπημένα παιχνίδια κ.ά.).
- ✓ Μιλούν για τις εμπειρίες τους έξω από το σχολείο και εκφράζουν τα συναισθήματά τους.
- ✓ Εξερευνούν διαφορετικές ταυτότητες, ρόλους και απόψεις με το δραματικό παιχνίδι.
- ✓ Θέτουν στόχους και τους υλοποιούν προγραμματίζοντας πως θα δράσουν.
- ✓ Κάνουν επιλογές και τις αιτιολογούν.
- ✓ Συζητούν για τον τρόπο συμμετοχής τους σε μια ομαδική δραστηριότητα, για το τι θα άλλαζαν σε μια επόμενη εργασία τους.

4. Κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη

Οι κοινωνικές ικανότητες βοηθάνε τα άτομα να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή και να επιλύουν διαφορές και συγκρούσεις με εποικοδομητικό τρόπο. Συμπεριλαμβάνουν ικανότητες όπως αυτή της αποτελεσματικής επικοινωνίας και συνεργασίας σε διαφορετικά περιβάλλοντα και της διαπραγμάτευσης σε κλίμα εμπιστοσύνης, αποδοχής και σεβασμού των άλλων.

Οι ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη διευκολύνουν τα άτομα να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνική ζωή και αφορά σε επιμέρους ικανότητες όπως έκφραση αλληλεγγύης, ενδιαφέρον για κοινωνικά προβλήματα, υπευθυνότητα απέναντι στον εαυτό μου και τους άλλους, έλεγχο της συμπεριφοράς και τήρηση κανόνων. Οι ικανότητες και οι συμπεριφορές που χρειάζεται κάποιος για να «ζει μαζί με τους άλλους» και να συμμετέχει αποτελεσματικά σε κοινωνικές δραστηριότητες ποικίλουν ανάλογα με την ηλικία, το πολιτισμικό πλαίσιο και με τις ειδικές συνθήκες τις οποίες αντιμετωπίζει σε διάφορες περιόδους της ζωής του.

Για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας οι κοινωνικές ικανότητες είναι συνάρτηση της ολόπλευρης ανάπτυξης

τους και διευρύνονται καθώς το παιδί μεγαλώνει και επικοινωνεί όλο και πιο αποτελεσματικά με τους άλλους. Σχετίζονται δε με την ικανότητα του παιδιού να αναπτύσσει αλληλεπιδράσεις με νόημα, με τους άλλους, μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικο-πολιτισμικά πλαίσια, να αναγνωρίζει και να αντιδρά κατάλληλα στις ιδέες, τις δράσεις και τα συναισθήματα των άλλων, να σέβεται τις ανάγκες τους, να ζητά και να παρέχει βοήθεια.

Ποιος είναι ο ρόλος των κοινωνικών ικανοτήτων στη σημερινή εποχή;

Σήμερα τα παιδιά μεγαλώνουν σε όλο και περισσότερο ποικιλόμορφες κοινωνίες. Τα άτομα καλούνται να λειτουργούν αποτελεσματικά στα πλαίσια διαφορετικών ομάδων κατά τη διάρκεια της ζωής τους, καθώς ανήκουν ταυτόχρονα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και εναλλάσσουν συχνά χώρους εργασίας και τόπους διαμονής. Οι ΤΠΕ, μεταξύ άλλων, έχουν φέρει νέες κοινωνικές πρακτικές που έχουν αλλάξει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο κάνουμε πολλές καθημερινές δραστηριότητες στη ζωή μας. Για παράδειγμα η εξέλιξη των ηλεκτρονικών κοινωνικών δικτύων (π.χ. facebook, twitter κ.ά.) και η αυξανόμενη χρήση τους, επιτρέπει στους

ανθρώπους να επικοινωνούν συνεχώς με άλλους και να αποκτούν νέους φίλους από πολλά και διαφορετικά μέρη, με τους οποίους μπορεί να μην έχουν συναντηθεί ποτέ. Ταυτόχρονα, οι σημερινές κοινωνίες έχουν ανάγκη περισσότερο από ποτέ την ανάπτυξη πνεύματος ομαδικότητας, συνεργασίας και ενδιαφέροντος για τα κοινά, ειδικά από τους νέους ανθρώπους. Το νηπιαγωγείο καλείται να καλλιεργήσει τις κοινωνικές ικανότητες, που θα βοηθήσουν τα παιδιά μελλοντικά να γίνουν ενεργοί πολίτες και να λειτουργούν ευέλικτα στα διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα που θα βρεθούν κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

Πως προωθείται η ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων στο νηπιαγωγείο;

Οι κοινωνικές ικανότητες των παιδιών αναπτύσσονται πιο εύκολα σε περιβάλλοντα όπου οι ενήλικες, με τους οποίους συναναστρέφονται, επιδεικνύουν αυτές τις ικανότητες με την καθημερινή τους συμπεριφορά προς τα παιδιά αλλά και άλλους ενήλικες. Εκπαιδευτικοί και γονείς αποτελούν πρότυπο για τα παιδιά. Επιπλέον, η ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων υποστηρίζεται σε νηπιαγωγεία όπου υπάρχει κλίμα συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ όλων των

εμπλεκόμενων (παιδιά, γονείς, εκπαιδευτικοί, ευρύτερη κοινότητα) και προωθείται ένα θετικό κοινωνικό περιβάλλον, δηλαδή, ένα περιβάλλον στο οποίο όλα τα παιδιά νιώθουν ότι ανήκουν σε μια κοινότητα, έχουν υποχρεώσεις αλλά και δικαίωμα συμμετοχής, δημιουργίας και διαμόρφωσης της μαθησιακής κουλτούρας.

Τα παιδιά αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους ικανότητες όταν για παράδειγμα:

- ✓ Ενθαρρύνονται να μοιράζονται πλευρές του πολιτισμού τους με τα άλλα παιδιά.
- ✓ Συμμετέχουν σε κοινές προσπάθειες για την επίτευξη ενός στόχου (π.χ. μια κατασκευή ή τη διακόσμηση της τάξης).
- ✓ Προτρέπονται να διαπραγματεύονται μεταξύ τους (π.χ. να λύσουν μια διένεξη, να θέσουν κανόνες λειτουργίας της τάξης, να αποφασίσουν πως θα υλοποιήσουν μια δημοσκόπηση στην τάξη).
- ✓ Ενθαρρύνονται να υπερασπίζονται τη γνώμη τους με επιχειρήματα, αλλά και ταυτόχρονα να είναι ανεκτικοί σε διαφορετικές απόψεις.
- ✓ Αναλαμβάνουν διάφορους ρόλους σε καθημερινές δραστηριότητες της τάξης (π.χ. του βοηθού ή διευκολυντή, του συνεργάτη, συμμετέχουν σε ομάδες καθηκόντων).

Πως συνδέονται οι βασικές ικανότητες μεταξύ τους;

Οι βασικές ικανότητες αλληλοσυνδέονται, εξαρτώνται και υποστηρίζουν η μια την άλλη.

Καθώς τα παιδιά σταδιακά βελτιώνουν την ικανότητα χρήσης των μέσων αναπαράστασης και επικοινωνίας αποκτούν με αυτό τον τρόπο νέα εργαλεία σκέψης που τα βοηθάνε να αναπτύξουν τη δημιουργική και κριτική τους σκέψη. Ταυτόχρονα η ικανότητα αυτή μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να εκφράσουν και να προβάλλουν τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητές τους, να ανακαλύψουν τι θέλουν να μάθουν και να πάρουν σταδιακά ευθύνη για τη δική τους μάθηση. Καθώς βελτιώνουν την ικανότητα επικοινωνίας με τους άλλους διευκολύνεται και η ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων τους, όπως να συνεργάζονται και διαχειρίζονται πιο αποτελεσματικά τις συγκρούσεις, να διαπραγματεύονται τις απόψεις τους και να χτίζουν στέρεες σχέσεις.

Τέλος, όταν τα παιδιά είναι ικανά να εκφράζουν και να επικοινωνούν αποτελεσματικά συναισθήματα και σκέψεις, και να γίνονται κατανοητά από τους άλλους, είναι πιο εύκολο να αυτονομηθούν και να αναπτύξουν θετικό αυτό-συναίσθημα. Το ίδιο μπορεί να συμβεί όταν

εφευρίσκουν πρωτότυπες ιδέες και καταφέρνουν να διαχειριστούν και να επιλύσουν προβλήματα εφαρμόζοντας ευρηματικές στρατηγικές.

Η ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας και της αυτονομίας συμβάλλει στην ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων, καθώς έτσι τα παιδιά αναγνωρίζουν ότι οι ταυτότητες των άλλων διαφοροποιούνται από τη δική τους κι αρχίζουν να σέβονται τα άτομα γι' αυτό που είναι. Η ικανότητα συνεργασίας διευκολύνει τα παιδιά να συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες, να διαχειρίζονται προβλήματα ομαδικά και να μαθαίνουν από τους συνομηλίκους τους. Τέλος, η δημιουργία σχέσεων με άλλα παιδιά και η ενεργητική συμμετοχή σε ομαδικά έργα, ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους, εδραιώνει την αποφασιστικότητά τους και τα βοηθά να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ & ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΝΤΑΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Διαστάσεις της διαφορετικότητας

Τα παιδιά προέρχονται από διαφορετικές μορφές οικογένειας και ταυτόχρονα είναι πολίτες της δικής τους τοπικής κοινότητας και του ευρύτερου κόσμου. Αυτή η διαφορετικότητα εμπεριέχει δημογραφικές διαστάσεις όπως φύλο, ηλικία, εθνική ή τοπική προέλευση, κοινωνικοοικονομικές ομάδες, μητρική γλώσσα και ειδικές ανάγκες καθώς και διαστάσεις που σχετίζονται με τον τρόπο ζωής, όπως εμπειρίες, ενδιαφέροντα, φίλοι, αξίες, στάσεις, τρόπο σκέψης και μαθησιακό στυλ.

Για χρόνια επικρατούσε η άποψη ότι οι τάξεις που φοιτούν παιδιά μιας συγκεκριμένης ηλικίας και με κοινή καταγωγή είναι ομοιογενείς. Τα στοιχεία όμως που είναι κοινά για μια ομάδα παιδιών μιας συνηθισμένης τάξης νηπιαγωγείου περιορίζονται στην ηλικία (4-6 ετών) και το γεγονός ότι αποτελούν μέλη της ίδιας τάξης. Κάθε τάξη είναι ένας χώρος πολυμορφίας καθώς κάθε παιδί αποτελεί μια ιδιαίτερη προσωπικότητα και ανήκει ταυτόχρονα σε πολλές διαφορετικές ομάδες. Η αβίαστη ένταξη των παιδιών σε κατηγορίες με βάση ένα χαρακτηριστικό τους ή η αντιμετώπιση τους ως αντιπροσωπευτική περίπτωση μιας συγκεκριμένης ομάδας (π.χ. «παιδί μεταναστών» ή «παιδί χωρισμένων γονιών») δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε απλοϊκούς διαχωρισμούς, στερεότυπα και «ταμπέλες».

Παρά το γεγονός ότι η ανομοιογένεια στους χώρους εκπαίδευσης είναι μια πραγματικότητα - και πιο έντονη τα τελευταία χρόνια με τα μεταναστευτικά ρεύματα - συχνά αντιμετωπίζεται από τους εκπαιδευτικούς είτε ως εμπόδιο είτε ως τυχαίο ή περιστασιακό γεγονός. Αυτές οι δύο στάσεις υποδηλώνουν δυσκολία αποδοχής της διαφορετικότητας

και εμποδίζουν την παροχή ίσων ευκαιριών για όλα τα παιδιά.

Τι είναι η διαφοροποιημένη παιδαγωγική προσέγγιση;

Μια από τις προτεραιότητες του νέου προγράμματος σπουδών για το νηπιαγωγείο είναι να προωθήσει την αναγνώριση και το σεβασμό της διαφορετικότητας. Η μάθηση και η διδασκαλία μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο αντανakλάται σε μια παιδαγωγική που:

- ✓ αποδέχεται ως 'πλεονεκτήματα' - και όχι ως εμπόδιο - τις ποικίλες οικογενειακές και κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες των μικρών παιδιών
- ✓ αντιμετωπίζει τα παιδιά με διαφορετικά μαθησιακά προφίλ ως παιδιά ικανά να μαθαίνουν με διαφορετικούς τρόπους - και όχι ως παιδιά περιορισμένων ικανοτήτων
- ✓ αξιοποιεί τις διαφορετικές εμπειρίες των παιδιών στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τους δίνει την ευκαιρία να τις μοιραστούν με τους άλλους, εξασφαλίζοντας έτσι οφέλη για όλους.

Ως **διαφοροποιημένη διδασκαλία** ορίζεται η διδακτική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία οι εκπαιδευτικοί δίνοντας απόλυτη προτεραιότητα στην ετοιμότητα, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό προφίλ κάθε μαθητή ή μικρών ομάδων μαθητών:

- σχεδιάζουν προγράμματα,
- επιλέγουν διδακτικές μεθοδολογίες, στρατηγικές και διδακτικά μέσα και
- οργανώνουν μαθησιακές δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στις διαφορετικές ανάγκες τους.

Πως εφαρμόζεται η διαφοροποιημένη παιδαγωγική;

Διαφοροποίηση της διδασκαλίας μπορεί να επιτευχθεί **σε τέσσερα διαφορετικά επίπεδα** με βάση πάντα τη μαθησιακή ετοιμότητα των παιδιών, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό προφίλ τους:

1. **Το περιεχόμενο:** αφορά αυτό που το Πρόγραμμα Σπουδών προτείνει να προσεγγίσουν τα παιδιά (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις) και μπορεί να επιτευχθεί όταν διαφορετικές ομάδες εργασίας

ασχολούνται με διαφορετικές πτυχές ενός θέματος, μίας έννοιας, ενός γνωστικού αντικειμένου.

2. **Τη διαδικασία:** αφορά τη μεθοδολογία και το είδος των δραστηριοτήτων που επιλέγονται για την προσέγγιση κάποιου περιεχομένου. Πρέπει να εξασφαλίζεται μια ισορροπία ανάμεσα σε δραστηριότητες που προτείνονται από τους εκπαιδευτικούς και δραστηριότητες που επιλέγονται από τα παιδιά. Διαφοροποίηση στη διαδικασία μπορεί να επιτευχθεί όταν οι εκπαιδευτικοί α) σχεδιάζουν εναλλακτικές δραστηριότητες με βάση τα ενδιαφέροντα, την ετοιμότητα και το μαθησιακό προφίλ των παιδιών της τάξης (δηλαδή τους τρόπους έκφρασης και μάθησης που προτιμούν π.χ. ακούγοντας, βλέποντας, δραματοποιώντας ή ζωγραφίζοντας), β) εξασφαλίζουν στα παιδιά διαφορετικά εργαλεία για την υλοποίηση της ίδιας δραστηριότητας και γ) τους δίνουν την ευκαιρία να επιλέξουν τον τρόπο εργασίας τους (π.χ. για να επιλύσουν ένα πρόβλημα πρόσθεσης μπορούν να χρησιμοποιήσουν πραγματικά αντικείμενα, κάρτες με σύμβολα, χαρτί και μολύβι, άβακα ή Η/Υ).
3. **Το μαθησιακό περιβάλλον:** αφορά τις ευκαιρίες που δίνονται από το περιβάλλον για διαφορετικούς

τρόπους εργασίας. Για παράδειγμα, οι εκπαιδευτικοί οργανώνουν την τάξη έτσι ώστε να υποστηρίζεται η συνεργασία αλλά και η ατομική εργασία, να μπορούν τα παιδιά εργαστούν με το δικό τους ρυθμό, να υπάρχουν εναλλακτικές προτάσεις για τα παιδιά που ολοκληρώνουν γρήγορα μια δραστηριότητα κ.ά. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί αξιοποιούν τα μαθησιακά προφίλ των παιδιών για να βελτιώσουν ή να εμπλουτίσουν το περιβάλλον της τάξης (π.χ. φωτεινή γωνιά με μαξιλάρια, τραπέζι με καρεκλάκια και εργαλεία γραφής, μικρή απομονωμένη γωνιά με λιγότερο φως).

4. **Το αποτέλεσμα:** αφορά τις ευκαιρίες που παρέχονται στα παιδιά να δείξουν, να εφαρμόσουν ή να παρουσιάσουν αυτά που κατέκτησαν (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις), με εναλλακτικούς τρόπους (π.χ. να 'γράψουν' οδηγίες που να περιγράφουν τα βήματα μιας διαδικασίας, να δραματοποιήσουν ή να σχεδιάσουν αυτή την ακολουθία, να περιγράψουν τι πρέπει να γίνει, να φωτογραφήσουν ή να βιντεοσκοπήσουν τα στάδια της διαδικασίας, να δημιουργήσουν και να 'διαβάσουν' ένα σχεδιάγραμμα που αναπαριστά συστηματικά τα βήματα της).

Απαραίτητες προϋποθέσεις για μια πετυχημένη διαφοροποιημένη παιδαγωγική προσέγγιση είναι:

A. Η στάση του εκπαιδευτικού

Η εφαρμογή διαφοροποιημένων προσεγγίσεων στην τάξη του νηπιαγωγείου προϋποθέτει αρχικά την αναγνώριση και το σεβασμό της διαφορετικότητας από τον εκπαιδευτικό της τάξης. Αυτό σημαίνει με άλλα λόγια ότι, αναγνωρίζει, δίνει αξία, και σέβεται τις διαφορετικές ικανότητες, ενδιαφέροντα και μαθησιακά προφίλ των παιδιών καθώς και τις διαφορετικές πρακτικές, αξίες και στάσεις των οικογενειών τους. Ο εκπαιδευτικός δεν παρέχει απλά καλύτερες υπηρεσίες στις 'μειονότητες', αλλά ακολουθώντας διαφοροποιημένες παιδαγωγικές προσεγγίσεις προσπαθεί να εξασφαλίσει οφέλη για όλα τα παιδιά.

B. Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός στηρίζεται στην συστηματική παρατήρηση, καταγραφή και αξιολόγηση της μάθησης των παιδιών

Πρόκειται για μια συνεχή και αδιάκοπη διαδικασία, απαραίτητη για την εφαρμογή διαφοροποιημένων προσεγγίσεων. Οτιδήποτε γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί για κάθε παιδί αποτελεί εφόδιο για τον εκπαιδευτικό

σχεδιασμό. Αντιμετωπίζοντας τα παιδιά ως ικανά και δημιουργικά προσπαθούν συνεχώς να ανακαλύψουν και να προσδιορίσουν τις δυνατότητες, τα ενδιαφέροντα, τις οικογενειακές και κοινωνικές εμπειρίες τους, τις προηγούμενες γνώσεις τους και τους τρόπους μάθησης που προτιμούν. Τους δίνουν ευκαιρίες να αναδείξουν τα παραπάνω, πραγματοποιούν συστηματικά διαδικασίες ανίχνευσης προηγούμενων γνώσεων και σχεδιάζουν μαθησιακές εμπειρίες αξιοποιώντας τα δυνατά σημεία κάθε παιδιού μέσα στην τάξη, έτσι ώστε η προτεινόμενη 'μάθηση' να είναι κατάλληλη για τα συγκεκριμένα άτομα και ομάδες.

Η διαδικασία της αξιολόγησης βοηθά τους εκπαιδευτικούς να βρουν τρόπους να χρησιμοποιήσουν τις υπάρχουσες ικανότητες και γνώσεις, ενδιαφέροντα και κλίσεις των παιδιών, όχι μόνο για να τα εμπλέξουν στις μαθησιακές δραστηριότητες, αλλά και να προσδιορίσουν 'μαθησιακά μονοπάτια' για όλα τα παιδιά.

Γ. Η χρήση της συνεργατικής μάθησης

Η ευελιξία στη δημιουργία των ομάδων αποτελεί τη σφραγίδα της διαφοροποιημένης προσέγγισης. Οι ευέλικτες ομάδες επιτρέπουν στα παιδιά να δουν τους εαυτούς τους να εργάζονται σε πολλά διαφορετικά

πλαίσια, με διαφορετικές συνθήκες κάθε φορά, αλλά και πάνω σε διαφορετικά έργα. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνουν τη συνεργασία παιδιών με παρόμοια μαθησιακή ετοιμότητα κι άλλες φορές με διαφορετική, όταν για παράδειγμα τους ζητάνε να ολοκληρώσουν έργα με διαφορετικό βαθμό «δυσκολίας» ή διαφορετικές απαιτήσεις. Αντίστοιχα, ευνοούν τη δημιουργία ομάδων παιδιών με κοινά ή με διαφορετικά ενδιαφέροντα, με παρόμοιο ή με διαφορετικό μαθησιακό στυλ. Καθώς η ετοιμότητα ενός μαθητή αλλάζει και μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου είναι σημαντικό τα παιδιά να μετακινούνται σε διαφορετικές ομάδες και να αναλαμβάνουν έργα σταδιακά πιο σύνθετα ή πιο απαιτητικά.

Δ. Η συνεργασία με την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον του παιδιού

Υιοθετώντας διαφοροποιημένες παιδαγωγικές πρακτικές, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους το θεμελιώδη ρόλο της οικογένειας και της κοινότητας στη μάθηση των παιδιών. Η επικοινωνία με τους γονείς είναι κρίσιμη για την εφαρμογή μιας τέτοιας προσέγγισης. Η συνεχής επικοινωνία (οικογένειας – εκπαιδευτικού) εξασφαλίζει μια συνέχεια ανάμεσα στις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου και εκείνες της οικογενειακής ζωής. Οι

εκπαιδευτικοί εργάζονται με βάση τις πληροφορίες που αντλούν από τους γονείς (π.χ. συνήθειες, προτιμήσεις, παιχνίδια, αγαπημένα βιβλία) κι έτσι δημιουργούν μαθησιακές εμπειρίες που πραγματικά συνδέονται με τις ικανότητες των παιδιών και με τις οικογενειακές και κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες τους. Ταυτόχρονα, μοιράζονται με τους γονείς τις παρατηρήσεις και τις καταγραφές τους για τη μάθηση των παιδιών τους, την κοινωνική και συναισθηματική τους εξέλιξη, αξιοποιώντας διάφορες μορφές επικοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι γονείς παιδιών με διαφοροποιημένα μαθησιακά προφίλ είναι δυνατόν να αρχίσουν να αντιλαμβάνονται και να κατανοούν τις μαθησιακές δυνατότητες των παιδιών τους, καθώς και τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

ΟΡΓΑΝΩΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Μέσα σε ευέλικτα μαθησιακά περιβάλλοντα οι εκπαιδευτικοί οργανώνουν μαθησιακές εμπειρίες αξιοποιώντας, ανάλογα με τις περιστάσεις, τα ακόλουθα πέντε πλαίσια:

1. Παιχνίδι (αυθόρμητο - ελεύθερο και οργανωμένο)
2. Ρουτίνες (καθημερινά επαναλαμβανόμενες δράσεις)
3. Καταστάσεις από την καθημερινή ζωή, ευκαιριακά ή επίκαιρα περιστατικά
4. Διερευνήσεις (σχέδια εργασίας, μικρές έρευνες, προβλήματα προς επίλυση)
5. Οργανωμένες δραστηριότητες ή οργανωμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων

Παιδιά και εκπαιδευτικοί **μοιράζονται τον «έλεγχο»** της μαθησιακής διαδικασίας: τους στόχους, την κατεύθυνση που θα πάρει, τα θέματα και το περιεχόμενο που επιλέγονται, το είδος των δραστηριοτήτων που

οργανώνονται, τη σύσταση των ομάδων. Έτσι, η μάθηση μπορεί να προκύπτει αυθόρμητα ή να οργανώνεται με συγκεκριμένους στόχους από τον εκπαιδευτικό, να προτείνεται από τα παιδιά μέσα από τις ερωτήσεις και τους προβληματισμούς τους ή να επιλέγεται από τον εκπαιδευτικό με βάση τις ανάγκες της τάξης του, να εμπλέκει μαθητές και εκπαιδευτικούς του δημοτικού, γονείς ή άλλα μέλη της ευρύτερης κοινότητας.

Ένα ισορροπημένο πρόγραμμα εξασφαλίζει ευκαιρίες συμμετοχής για τα παιδιά και στα πέντε μαθησιακά πλαίσια. Τα παιδιά υλοποιούν τους στόχους των μαθησιακών περιοχών του προγράμματος καθώς μετακινούνται από το ένα πλαίσιο στο άλλο και εμπλέκονται σε ποικίλες μαθησιακές εμπειρίες ατομικά, σε μικρές ή μεγάλες ομάδες.

1. Παιχνίδι

Το παιχνίδι θεωρείται η «κυρίαρχη δραστηριότητα» για την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών στην ηλικία 4-7 ετών. Τα παιδιά στο παιχνίδι εμπλέκονται κοινωνικά, συναισθηματικά, κινητικά και νοητικά με άλλα παιδιά κι ενήλικες, με αντικείμενα και αναπαραστάσεις οικείες ή νέες, με καταστάσεις ρεαλιστικές και φανταστικές. Μέσα από το

παιχνίδι μαθαίνουν, καθώς ανακαλύπτουν και ελέγχουν ιδέες δημιουργούν, αυτοσχεδιάζουν, αναπαριστούν και επικοινωνούν.

Υπάρχουν αρκετοί τρόποι κατηγοριοποίησης των διαφορετικών ειδών παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο. Ενδεικτικά στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται μια απλή κατηγοριοποίηση με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα για κάθε κατηγορία.

Πίνακας 1. Είδη παιχνιδιού

Είδη	Παραδείγματα
Κοινωνικό - δραματικό παιχνίδι	Οργανώνουν το τραπέζι μετά από τα βαφτίσια του μωρού, στέλνουν ένα πακέτο στη γιαγιά από το ταχυδρομείο, μαγειρεύουν το μεσημεριανό φαγητό της οικογενείας, ψωνίζουν σε μαγαζί.
Φανταστικό παιχνίδι	Αναπαράγουν χαρακτήρες από παιδικές σειρές και δημιουργούν νέες ιστορίες, οργανώνουν ένα ταξίδι στο διάστημα, γίνονται ερευνητές που ταξιδεύουν στην ζούγκλα.
Παιδαγωγικά παιχνίδια χειρισμού αντικειμένων	Πάζλ, οικοδομικό υλικό & άλλα υλικά κατασκευών, ενσφηνώματα, tangram κ.λπ.

Είδη παιχνιδιού (συνέχεια)

Είδη	Παραδείγματα
Παιχνίδια με κανόνες	<ul style="list-style-type: none">- Επιτραπέζια ή επιδαπέδια παιχνίδια με διάφορα υλικά- Κινητικά ομαδικά παιχνίδια & παραδοσιακά παιχνίδια,- Παιχνίδια που συνδέονται με διαφορετικές μαθησιακές περιοχές π.χ. λεκτικά και μαθηματικά παιχνίδια- Αυτοσχέδια παιχνίδια των παιδιών με κανόνες- Λογισμικό εκπαιδευτικών παιχνιδιών και δραστηριοτήτων με πολυμέσα για προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία
Παιχνίδι διερεύνησης	<ul style="list-style-type: none">- Διερευνούν ιδιότητες και χρήσεις των υλικών: χρησιμοποιούν σανίδες και τουβλάκια για να δημιουργήσουν σύνθετες διαδρομές, εξερευνούν την κίνηση της μπάλας σε αυτές τις διαδρομές, εξερευνούν τις μαγνητικές ιδιότητες χρησιμοποιώντας μαγνήτες και διάφορα άλλα υλικά.- Διερευνούν τις σωματικές τους δυνατότητες με κινητικά παιχνίδια καθώς δοκιμάζουν να περπατήσουν ισορροπώντας πάνω σε ένα πεζούλι ή να σκαρφαλώσουν σε μια ξύλινη κατασκευή.- Διερευνούν τον χώρο και χωρικές έννοιες με προγραμματιζόμενα παιχνίδια όπως ρομπότ Bee-Bot (π.χ. https://www.learningplace.com.au/uploads/documents/store/doc_669_2468_beebotguideA4v2.pdf)- Διερευνούν τις χρήσεις διάφορων τεχνολογικών εργαλείων (π.χ. http://ictearlyyears.ezbn.org/planning4_39.html)

Γιατί το παιχνίδι αποτελεί ένα δυναμικό πλαίσιο μάθησης και ανάπτυξης;

- ✓ Μέσω του παιχνιδιού τα παιδιά αναπτύσσουν βασικές ικανότητες όπως:
 - ◇ να αλληλεπιδρούν και να συνεργάζονται με συνομηλίκους και ενήλικες θέτοντας και υλοποιώντας κοινούς στόχους
 - ◇ να επικοινωνούν επεκτείνοντας τις γλωσσικές τους ικανότητες, εξερευνώντας και χρησιμοποιώντας διαφορετικά μέσα έκφρασης και αναπαράστασης της σκέψης, των εμπειριών και των συναισθημάτων τους (όπως συμβολικό παιχνίδι, σχέδιο-ζωγραφική, κατασκευές, κουκλοθέατρο, κίνηση κ.ά.)
 - ◇ να λειτουργούν υπεύθυνα και αυτόνομα, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να υποστηρίζουν τις επιλογές τους (χτίζοντας έτσι την προσωπική τους ταυτότητα) και να τολμούν να δοκιμάζουν χωρίς φόβο μέσα στην ασφάλεια που τους παρέχει το παιχνίδι
 - ◇ να διατυπώνουν ερωτήματα και να θέτουν προβλήματα
 - ◇ να αναπτύσσουν στρατηγικές για να λύσουν προβλήματα
 - ◇ να εφαρμόζουν δημιουργικά τις γνώσεις τους σε νέα περιεχόμενα και καταστάσεις

- ✓ Το παιχνίδι παρέχει στα παιδιά πολλαπλές ευκαιρίες να προσεγγίσουν γνώσεις και δεξιότητες από διαφορετικές μαθησιακές περιοχές (γλώσσα, μαθηματικά, φυσικές επιστήμες, κοινωνικές επιστήμες, δημιουργικές τέχνες κ.λπ.).
- ✓ Βοηθάει τα παιδιά να ανακαλύψουν χαρακτηριστικά του κόσμου που τα περιβάλλει, καθώς παίζοντας μοιράζονται και διαπραγματεύονται διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές εμπειρίες, ενδιαφέροντα και γνώσεις που κάθε παιδί φέρνει μαζί του στο σχολείο (π.χ. με τα παιχνίδια ρόλων δοκιμάζουν καθημερινούς ρόλους οικείων ανθρώπων).
- ✓ Όταν τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από το παιχνίδι αναπτύσσουν θετικές στάσεις απέναντι στη μάθηση.

Το παιχνίδι επίσης, αποτελεί κατάλληλο πλαίσιο για συλλογή πολύτιμων δεδομένων. Για παράδειγμα, καθώς παρατηρούν τα παιδιά στο ελεύθερο παιχνίδι, οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν ενδιαφέροντα και προτιμήσεις, διαπιστώνουν γνώσεις και δεξιότητες που ήδη κατέκτησαν και στάσεις που έχουν υιοθετήσει. Όλα αυτά μπορούν αργότερα να τα αξιοποιήσουν στο σχεδιασμό άλλων μαθησιακών εμπειριών.

Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού ο εκπαιδευτικός μπορεί, για διαφορετικούς λόγους (π.χ. να συλλέξει πληροφορίες, να εμπλουτίσει τη θεματολογία ή το λεξιλόγιο των παιδιών κ.ά.), να αναλάβει **ποικίλους ρόλους**: να παρατηρεί και να 'ακούει' τα παιδιά, να παίζει μαζί τους, να δημιουργεί προκλήσεις, να υιοθετεί συμπεριφορές και ρόλους, να δίνει ιδέες για δράσεις κ.ά.

Επίσης, είναι απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να είναι σε θέση να 'δείξει' στους γονείς τις διαφορετικές διαστάσεις του παιχνιδιού, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο συμβάλλει στη μάθηση και ανάπτυξη των παιδιών. Είναι σημαντικό να τους ενθαρρύνει να υποστηρίζουν το παιχνίδι των παιδιών στο σπίτι ή σε άλλα περιβάλλοντα, καθώς οι γονείς μπορεί να μην έχουν παρόμοιες προσωπικές εμπειρίες.

2. Ρουτίνες

Οι ρουτίνες είναι οι επαναλαμβανόμενες δράσεις που συνήθως συμβαίνουν με τον ίδιο ή με παρόμοιο τρόπο κάθε μέρα και σε σχετικά σταθερές χρονικές στιγμές, αποτελούν δε προϋπόθεση της λειτουργίας του νηπιαγωγείου. Κάποιες από αυτές τις συναντάμε σε όλα τα νηπιαγωγεία, ενώ άλλες σε συγκεκριμένες τάξεις. Ο τρόπος με τον οποίο γίνονται συχνά διαφέρει από τη μια τάξη στην άλλη.

Συνήθεις **ρουτίνες** στο νηπιαγωγείο είναι: το ημερολόγιο, το παρουσιολόγιο, το κολατσιό, η τακτοποίηση μετά το παιχνίδι ή και άλλες ώρες της μέρας και το διάλειμμα. Ρουτίνες όμως, είναι και άλλες συνήθειες μιας τάξης όπως, ο δανεισμός βιβλίων και η σημείωση των τίτλων από τα παιδιά κάθε Παρασκευή, η ώρα επιλογής εργασιών από το παιδί για τον «ατομικό φάκελο» του, η ώρα συνάντησης για όλη την ομάδα με σκοπό το σχεδιασμό των δράσεων της ημέρας, η ώρα χαλάρωσης και ξεκούρασης κ.ά.

Ρουτίνες μπορεί να είναι και δράσεις που επαναλαμβάνονται καθημερινά ή ανά κάποιες ημέρες για κάποιο χρονικό διάστημα για να ικανοποιήσουν συγκεκριμένες ανάγκες και μετά διακόπτονται όπως: η καθημερινή σημείωση από τα παιδιά της περιοχής-γωνιάς απασχόλησης (συνήθως σε μεγάλο πίνακα), η παρατήρηση και καταγραφή της ανάπτυξης κάποιων φυτών δυο φορές την εβδομάδα για χρονικό διάστημα δύο μηνών (π.χ. στα πλαίσια ενός προγράμματος για τα φυτά) κ.ά.

Οι ρουτίνες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, γι αυτό πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες και δυνατότητες των παιδιών της τάξης, όπως και οι άλλες μαθησιακές εμπειρίες. Ο επαναλαμβανόμενος χαρακτήρας τους και η αναγκαιότητα να συμβαίνουν εξασφαλίζουν πολλές ευκαιρίες για αυθόρμητη μάθηση, για ανάπτυξη διερευνήσεων ή και οργανωμένων δραστηριοτήτων, οι οποίες προκύπτουν έτσι με φυσικό και αβίαστο τρόπο. Οι ρουτίνες γενικά υποστηρίζουν την ανάπτυξη της υπευθυνότητας, της αυτονομίας και του αυτοέλεγχου των παιδιών. Είναι προβλέψιμες αλλά και ευέλικτες. Πολλές από αυτές και κυρίως ο τρόπος με τον οποίο γίνονται μπορεί να είναι αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιών.

Πίνακας 2. Δυο συνήθειες ρουτίνες & ενδεικτικές ευκαιρίες που προκύπτουν για μάθηση

Ρουτίνες	Ενδεικτικές ευκαιρίες που προκύπτουν για μάθηση
Συμπληρώνοντας καθημερινά το ημερολόγιο	Εξοικείωση με τα μηνιαία ημερολόγια και με συνήθειες κοινωνικές συμβάσεις (π.χ. σημείωση σημαντικών γεγονότων στο ημερολόγιο, χρήση του ημερολογίου για υπενθύμιση γεγονότων), εξοικείωση με την ακολουθία των αριθμών και αναγνώριση των αριθμητικών συμβόλων από το 1-31, επίλυση μικρών αριθμητικών προβλημάτων (π.χ. πόσες μέρες μένουν μέχρι τα Χριστούγεννα ή μέχρι τα γενέθλια του Γιώργου;)
Κατά τον εβδομαδιαίο δανεισμό παραμυθιών ή και παιχνιδιών για το σπίτι	Εύρεση κανόνων για το δανεισμό ή σταδιακή βελτίωση αυτών μέσα στη χρονιά, εξοικείωση με πρακτικές καταγραφής σε αρχεία (πίνακες), εύρεση τρόπων σημείωσης των βιβλίων ή των παιχνιδιών, καταμετρήσεις και συγκρίσεις συχνότητας δανεισμού (τα παιδιά που δανείζονται περισσότερο βιβλία, εκείνα που δανείζονται περισσότερο παιχνίδια, τα βιβλία που προτιμούν περισσότερο τα παιδιά) κ.λπ.

3. Καταστάσεις από την καθημερινή ζωή, ευκαιριακά ή επίκαιρα περιστατικά

Οι καθημερινές καταστάσεις επιτρέπουν τη δημιουργία συνδέσεων ανάμεσα στο σπίτι, την κοινότητα και τη σχολική ζωή. Τα παιδιά μαθαίνουν πιο εύκολα και πιο αποτελεσματικά όταν μπορούν να κάνουν συνδέσεις της νέας μάθησης με την καθημερινή ζωή τους.

Οι **καθημερινές καταστάσεις** θεωρούνται, ιδιαίτερα σημαντικές καθώς αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη αυθεντικών μαθησιακών εμπειριών που προωθούν τη διαθεματική μάθηση. Για παράδειγμα, μια «βόλτα στο μανάβικο» προωθεί το γραμματισμό (π.χ. διαβάζοντας τις ταμπέλες των προϊόντων), τη μαθηματική γνώση (π.χ. βλέποντας τους διαφορετικούς τρόπους χρήσης των αριθμών στις τιμές των προϊόντων ή στη ζυγαριά, παρατηρώντας τις κατηγοριοποιήσεις στα προϊόντα) ή τις κοινωνικές ικανότητες (ακούγοντας τις γνώσεις και εμπειρίες άλλων ανθρώπων). Μπορεί να είναι και μια ευκαιρία για συλλογή διατροφικών πληροφοριών. Με άλλα λόγια, από τέτοιες καταστάσεις τα παιδιά προσεγγίζουν διαφορετικές χρήσεις της γλώσσας και των μαθηματικών και ποικίλες κοινωνικές πρακτικές σε οικείες καθημερινές περιστάσεις.

Τα παιδιά μιας τάξης είναι πολύ πιθανόν να μην έχουν ίδιες εμπειρίες από την καθημερινή τους ζωή, καθώς προέρχονται από διαφορετικά οικογενειακά και κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα. Η συνεργασία με τους γονείς (π.χ. ζητώντας πληροφορίες και ενημέρωση για οικογενειακές και πολιτισμικές συνήθειες) μπορεί να εξασφαλίσει στους εκπαιδευτικούς πρόσβαση σε σχετικές πληροφορίες. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να αξιοποιήσει καταστάσεις και περιστατικά για το σχεδιασμό μαθησιακών εμπειριών που θα βοηθήσουν όλα τα παιδιά να μοιραστούν τις εμπειρίες τους και να τις επεκτείνουν.

Πίνακας 3. Παραδείγματα από καταστάσεις καθημερινής ζωής

- Η γραφή σε διάφορες περιστάσεις (π.χ. με σκοπό την επικοινωνία, σημειώσεις για τα καθημερινά ψώνια).
- Η επικοινωνία σε διάφορες περιστάσεις (π.χ. μαγαζιά, επισκέψεις, γιατροί, μετακίνηση με το λεωφορείο, παιχνίδι στο πάρκο).
- Η αναζήτηση πληροφοριών σε βιβλιοθήκες ή στο διαδίκτυο.
- Οι επισκέψεις σε διάφορες περιοχές της κοινότητας (π.χ. δημαρχείο, λιμάνι, αρχαιολογικούς χώρους).
- Έθιμα και συνήθειες των οικογενειών των παιδιών.
- Οι αυθεντικές περιστάσεις που προκύπτουν συνεχώς σε μια μαθησιακή κοινότητα (π.χ. μια σύγκρουση ανάμεσα σε παιδιά, μια αδικία, ή όταν σχεδιάζουν μαζί μια έρευνα).

4. Διερευνήσεις

Οι διερευνήσεις αφορούν προσπάθειες της τάξης ή μιας ομάδας παιδιών να δώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα-προβλήματα που είτε προκύπτουν, σε διάφορες φάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας, από τα ίδια τα παιδιά, είτε προτείνονται από τον εκπαιδευτικό και υιοθετούνται από τα παιδιά. Μπορεί να πηγάζουν από την ανάγκη να συλλέξουν επιπλέον πληροφορίες για να συμπληρώσουν τις γνώσεις τους ή να πειραματιστούν για να ελέγξουν ιδέες, υποθέσεις και απορίες που προέκυψαν κατά το ελεύθερο παιχνίδι, κατά τη διάρκεια ομαδικών συζητήσεων ή διαφόρων περιστάσεων όπως μια επίσκεψη ή ένα επίκαιρο γεγονός.

Οι διερευνήσεις αποτελούν κατάλληλο πλαίσιο για μάθηση, καθώς τα παιδιά αυτής της ηλικίας διαθέτουν έμφυτη περιέργεια και θέλουν να ερευνούν το «πως» και το «γιατί» λειτουργούν τα πράγματα και ο κόσμος γύρω τους. Συνήθως δείχνουν επιμονή, κάνοντας συνεχείς ερωτήσεις για ό,τι τους προκαλεί το ενδιαφέρον και προσπαθούν να δοκιμάσουν καινούργια πράγματα και να επιλύσουν «προβλήματα». Ωστόσο, η περιέργεια δεν οδηγεί πάντα ή αυτόματα στη μάθηση. Χρειάζεται η παρέμβαση του εκπαιδευτικού για τη διαμόρφωση μαθησιακών εμπειριών που όχι μόνο θα αξιοποιούν την έμφυτη περιέργεια των παιδιών αλλά και θα τα βοηθάνε να μάθουν από αυτή. Η αυθόρμητη επιθυμία των παιδιών για διερευνήσεις ενισχύεται από τον εκπαιδευτικό

όταν τα ενθαρρύνει να ρωτούν και να προβληματίζονται και τους εξασφαλίζει ευκαιρίες για σχεδιασμό, παρατήρηση, συλλογή, επεξεργασία, ερμηνεία δεδομένων, διεξαγωγή και παρουσίαση συμπερασμάτων. Με αυτό τον τρόπο μούνται στις **βασικές δεξιότητες της ερευνητικής διαδικασίας** και αρχίζουν σταδιακά να υλοποιούν πιο συστηματικές διερευνήσεις.

Οι **διερευνήσεις** μπορεί να λάβουν τη μορφή μιας μικρής, χρονικά, έρευνας, ενός σχεδίου εργασίας ή ενός προβλήματος που χρειάζεται άμεση επίλυση. Αποτελούν δε δράσεις που συχνά εμπεριέχουν περισσότερες της μιας δραστηριότητας καθώς ακολουθούν κάποια στάδια (βλ. στάδια έρευνας). Για παράδειγμα, εμπεριέχουν: ως σημείο εκκίνησης τη φάση προβληματισμού, (όπου εντοπίζεται και διατυπώνεται το θέμα, ερώτημα ή πρόβλημα προς διερεύνηση), την κυρίως διερεύνηση (συλλογή, 'καταγραφή' και επεξεργασίας δεδομένων), και μια τελική φάση συστηματοποίησης των νέων, γνώσεων, εξαγωγής και παρουσίασης συμπερασμάτων. Επομένως, μπορεί να εκκινούν από, να εμπεριέχουν ή να καταλήγουν σε αυθόρμητες δράσεις των παιδιών ή/και οργανωμένες δραστηριότητες, με στόχους που θέτει ο εκπαιδευτικός.

Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν τις διερευνήσεις των παιδιών όταν:

- ✓ αφιερώνουν χρόνο για την ανίχνευση και κατανόηση των προηγούμενων ιδεών και εμπειριών των παιδιών
- ✓ αναδεικνύουν, επισημαίνουν ή αναδιατυπώνουν (όποτε χρειάζεται) τις ερωτήσεις και τους προβληματισμούς τους
- ✓ διατυπώνουν κατάλληλες ερωτήσεις που ενεργοποιούν τη δημιουργική σκέψη και φαντασία των παιδιών και αποτελούν πρόκληση γι' αυτά (π.χ. «Τι θα μπορούσε να συμβεί αν...; πως θα μπορούσαμε να μάθουμε πως/που/τι...; Αναρωτιέμαι, γιατί συμβαίνει αυτό...; Με ποιους τρόπους μπορούμε να ελέγξουμε...;»)
- ✓ θέτουν νέους προβληματισμούς και προκλήσεις
- ✓ λειτουργούν ως πρότυπο «ερευνητή» και συνηθίζουν να «σκέφτονται φωναχτά»
- ✓ ενθαρρύνουν τα παιδιά να συνεργάζονται σε όλα τα στάδια της διερεύνησης
- ✓ τους προτείνουν να αναπαριστούν τα ευρήματά τους με ποικίλα μέσα-τρόπους
- ✓ προτείνουν εναλλακτικές λύσεις ή στρατηγικές και αφήνουν τα παιδιά να επιλέξουν.

Οι εκπαιδευτικοί προσαρμόζουν το βαθμό υποστήριξης των δράσεων των παιδιών ανάλογα με το επίπεδο αυτονομίας τους. Σε κάθε περίπτωση, βασικός στόχος είναι να αποκτήσουν τα παιδιά σταδιακά περισσότερη αυτονομία να αναλάβουν τις πρωτοβουλίες, να εφαρμόσουν και να ελέγξουν τις ιδέες τους.

Πίνακας 4. Παραδείγματα ερωτημάτων και προβληματισμών που μπορούν να αποτελέσουν αφορμές για διερευνήσεις

Ερωτήματα

- Πως σχηματίζονται μεγάλες και μικρές σκιές;
- Τι συμβαίνει μέσα στα ηφαίστεια; Πως γίνεται η έκρηξη;
- Τι σημαίνουν διάφορα σύμβολα που συναντάμε στην καθημερινή μας ζωή; Πότε χρησιμοποιούνται;
- Ποιες πληροφορίες μας δίνουν διάφορα έντυπα (φυλλάδια, εισιτήρια, εφημερίδες, κόμικς, περιοδικά κ.ά.); Πως παρουσιάζονται οι διάφορες πληροφορίες;

Προβληματισμοί σχετικά με:

- Τα χαρακτηριστικά και τις διαφορές που εντόπισαν σε διάφορα έντομα έπειτα από παρατήρηση στον κήπο.
- Τις διαφωνίες και τις συγκρούσεις που προκύπτουν μεταξύ των παιδιών κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού.
- Την εύρεση τρόπων επικοινωνίας (π.χ. να δημιουργήσουν σχέδια, σχεδιαγράμματα ή χάρτες κ.λπ.) με μαθητές ενός άλλου σχολείου.
- Τις αντικρουόμενες απόψεις που προέκυψαν κατά την ανίχνευση των ιδεών τους για το σχήμα της γης.

5. Οργανωμένες δραστηριότητες και οργανωμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων

Πρόκειται για δραστηριότητες που έχουν επιλεγεί από τον εκπαιδευτικό ή και σε συνεργασία με τα παιδιά για να ικανοποιήσουν συγκεκριμένους στόχους από τις μαθησιακές περιοχές ή να προωθήσουν την ανάπτυξη των βασικών ικανοτήτων.

Οι οργανωμένες δραστηριότητες ακολουθούν συχνά πιο άτυπες αλληλεπιδράσεις και διαδικασίες, όπως αφορμές από το ελεύθερο παιχνίδι ή τις ρουτίνες, (π.χ. αναδυόμενα ενδιαφέροντα, ερωτήματα προβληματισμούς των παιδιών) και σχεδιάζονται με στόχο να δοθεί στα παιδιά η δυνατότητα να επεξεργαστούν συστηματικά και σε βάθος νέες έννοιες, πληροφορίες και δεξιότητες. Οι αποφάσεις για τέτοιες δραστηριότητες στηρίζονται στη συνεχή παρατήρηση και στην ικανότητα του εκπαιδευτικού να ανταποκρίνεται άμεσα και ουσιαστικά στις ευκαιρίες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Πίνακας 5. Οργανωμένες δραστηριότητες στα πλαίσια μιας διερεύνησης

Καθώς μια ομάδα παιδιών έχει εμπλακεί σε ελεύθερες δραστηριότητες στη γωνιά των εικαστικών, ο εκπαιδευτικός παρατηρεί ότι το ενδιαφέρον των παιδιών επικεντρώνεται στα διαφορετικά είδη μπογιάς (π.χ. σε σωληνάρια, μπουκάλια, σε κομμάτια, σε σκόνη) και τον τρόπο χρήσης τους. Η νηπιαγωγός διευκολύνει να παιδιά να οργανώσουν σχετικό σχέδιο εργασίας (π.χ. να διατυπώσουν τα ερωτήματά τους, να οργανώσουν και να υλοποιήσουν διαδικασίες που θα οδηγήσουν σε απαντήσεις).

Σε κάποια φάση του σχεδίου εργασίας, όπου τα παιδιά ασχολούνται με ρευστές μπογιές και δοχεία ο εκπαιδευτικός αξιοποιεί την ευκαιρία για να υλοποιήσει **οργανωμένη δραστηριότητα** σχετικά με την έννοια της χωρητικότητας και τη σύγκριση ρευστών ποσοτήτων.

Το σχέδιο εργασίας εξελίσσεται με τη χρήση διαφόρων ειδών μπογιάς από τα παιδιά για την παραγωγή εικαστικών δημιουργιών.

Σε αυτή τη φάση ο εκπαιδευτικός υλοποιεί επόμενη **οργανωμένη δραστηριότητα**, όπου συντονίζει τις ανταλλαγές απόψεων μεταξύ των παιδιών με στόχο τη ανάδειξη των διαφορετικών χρήσεων των υλικών και των διαφορετικών δημιουργιών.

Το σχέδιο εργασίας ολοκληρώνεται με την επιστροφή στο αρχικό σχεδιάγραμμα του σχεδίου εργασίας, με βάση το οποίο τα παιδιά εκτιμούν τις δράσεις που υλοποίησαν και δίνουν απαντήσεις στα ερωτήματα που έθεσαν.

Μια σειρά οργανωμένων δραστηριοτήτων μπορεί να αποτελέσει ένα «οργανωμένο πρόγραμμα». Ο εκπαιδευτικός μπορεί να οργανώσει προγράμματα γύρω από ένα ευρύ θέμα (π.χ. «κτήρια», «εφημερίδα»), ή κάποια έννοια (π.χ. «φιλία», «μοτίβα», «μονάδες μέτρησης») ή φαινόμενο (π.χ. «διάλυση ζάχαρης στο νερό», «εναλλαγή μέρας-νύχτας») ή ενότητα από μαθησιακή περιοχή (π.χ. «χάρτες», «γεωμετρικά σχήματα», «πίνακες ζωγραφικής»), ή συγκεκριμένο μαθησιακό στόχο που κρίνει εκείνος σημαντικό για την τάξη του (π.χ. «έκφραση συναισθημάτων», «διάκριση έμβιων και μη όντων»).

Ο εκπαιδευτικός είναι σημαντικό να γνωρίζει ότι οι οργανωμένες δραστηριότητες δεν έχουν αποκλειστικά γνωστικό περιεχόμενο και ότι δεν αφορούν διαδικασίες απλής μετάδοσης γνώσεων με παθητικό ρόλο για τα παιδιά, (π.χ. εξαντλητικές παρουσιάσεις από τον εκπαιδευτικό ή δραστηριότητες εξάσκησης με φύλλα εργασίας). Αντίθετα, φροντίζει να αποτελούν πρόκληση για τα παιδιά και να εξασφαλίζουν την ενεργή συμμετοχή τους. Προωθεί την συν-οικοδόμηση νοημάτων μέσα από το διάλογο της ομάδας και επιδιώκει την εις βάθος κατανόηση φαινομένων, τη συγκρότηση νέων εννοιών, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και τη διαμόρφωση στάσεων. Αυτά μπορούν να συμβούν, όταν ο εκπαιδευτικός α) γνωρίζει τι θέλει να πετύχει με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα ή πρόγραμμα δραστηριοτήτων (με άλλα λόγια, έχει σαφείς στόχους και οργανώνει τη δράση του με συγκεκριμένες προθέσεις) και β) αναγνωρίζει ότι οι

άνθρωποι μαθαίνουν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και εναλλάσσει, ανάλογα με το στόχο και τις ανάγκες των παιδιών, διάφορες διδακτικές στρατηγικές όπως, ερωταποκρίσεις, μοντελοποίηση, επίλυση προβλημάτων, ατομική εργασία, εργασία σε ομάδες, επίδειξη, πειράματα, δραματοποίηση κ.ά.

Η εμπλοκή διαφορετικών μαθησιακών περιοχών (διαθεματική προσέγγιση) και η οργάνωση σχετικών δραστηριοτήτων **πρέπει να γίνεται γιατί δίνει νόημα σε έννοιες και φαινόμενα και να αντανakλά τις λογικές συνδέσεις που εμπεριέχονται σε καταστάσεις, προβλήματα και ζητήματα της ζωής και του κόσμου γύρω μας. Δεν πρέπει να αποτελεί τον σκοπό του σχεδιασμού οργανωμένων προγραμμάτων γιατί έτσι οδηγούμαστε στο αντίθετο αποτέλεσμα: δημιουργείται σύγχυση στο μυαλό των παιδιών.**

Ο τρόπος και ο βαθμός συμμετοχής ενός παιδιού στις οργανωμένες δραστηριότητες εξαρτάται από τις δυνατότητές του (μαθησιακή ετοιμότητα), από οικογενειακές και κοινωνικές συνήθειες (π.χ. ο τρόπος που έχει μάθει να λειτουργεί και να αλληλεπιδρά με τους άλλους). Σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι πολύ πιθανόν να χρειάζεται να εξοικειωθεί σταδιακά σε τέτοιες πρακτικές. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να λειτουργεί ευέλικτα και να προσαρμόζει τους στόχους, τη μεθοδολογία και τις απαιτήσεις του στις διαφορετικές και εξελισσόμενες ανάγκες παιδιών και ομάδων.

Πίνακας 6. Παραδείγματα οργανωμένων δραστηριοτήτων

- ✓ Προσδιορίζοντας και καταγράφοντας τα βήματα που χρειάζονται για να φτάσει στα χέρια μας ένα βιβλίο (συγγραφή, εικονογράφηση, επιμέλεια, εκδότης, τυπογραφείο, διάθεση, πώληση).
- ✗ Σχεδιάζοντας μια συνέντευξη και διατυπώνοντας τις κατάλληλες ερωτήσεις για να συλλέξουμε πληροφορίες από κάποιον ειδικό για το επάγγελμά του.
- ✓ Διατυπώνοντας, μαζί με τα παιδιά, πιθανούς κανόνες της τάξης και θεμελιώνοντας επιχειρήματα για τους επικρατέστερους.
- ✓ Καταγράφοντας τις διαφορετικές στρατηγικές επίλυσης που προτάθηκαν από κάθε ομάδα (ή παιδί) κατά την επίλυση ενός προβλήματος και προσδιορίζοντας ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (λειτουργικότητα, κατανόηση, αποτελεσματικότητα, οικονομία χρόνου κ.λπ.).
- ✓ Παρατηρώντας το φαινόμενο της εναλλαγής ημέρας-νύχτας σε ένα βίντεο και περιγράφοντάς το λεκτικά ή με σχέδιο/ζωγραφική ή με σωματική κίνηση.
- ✓ Προσδιορίζοντας συγκεκριμένες καταστάσεις που μας προκαλούν διαφορετικά συναισθήματα.

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΩΝΤΑΣ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Όταν ο εκπαιδευτικός παίρνει αποφάσεις και οργανώνει τη μάθηση και διδασκαλία στη δική του συγκεκριμένη τάξη αξιοποιώντας τα πέντε μαθησιακά πλαίσια θα πρέπει να σκέφτεται αν:

- ✓ Σχεδιάζει το πρόγραμμά του με ευελιξία βάσει πληροφοριών που συλλέγει, με συστηματικές διαδικασίες αξιολόγησης, για τις ιδέες, ικανότητες, ενδιαφέροντα, πολιτισμικές και οικογενειακές παραδόσεις και εμπειρίες, μαθησιακό στυλ των παιδιών και τη συνεχή εξέλιξή τους με στόχο την ελαχιστοποίηση των ανισοτήτων.
- ✓ Το πρόγραμμά του στηρίζεται σε συστηματικές διαδικασίες ανίχνευσης των προηγούμενων ιδεών και γνώσεων των παιδιών.
- ✓ Υποστηρίζει την ουσιαστική κατανόηση καταστάσεων και φαινομένων και τη συγκρότηση εννοιών μέσα από την επεξεργασία τους (ανάλυση, σύνθεση, εφαρμογή) σε ποικίλες καταστάσεις, την αναπαράστασή τους με ποικίλα μέσα και τον αναστοχασμό των παιδιών πάνω

στις ιδέες που εκφράζουν και τις διαδικασίες που χρησιμοποιούν

- ✓ Παρέχει πολλαπλές ευκαιρίες για χρήση και ανάπτυξη των διαφορετικών μέσων έκφρασης, αναπαράστασης και επικοινωνίας της σκέψης (π.χ. προφορικό λόγο, 'γραφή', σχέδιο-ζωγραφική, σχεδιαγράμματα, χάρτες εννοιών, πίνακες, συμβολική κίνηση, χειρονομίες, ΤΠΕ και ψηφιακά μέσα, διάφορες μορφές τέχνης).
- ✓ Προωθεί μια ολιστική αντιμετώπιση της γνώσης αναδεικνύοντας τις λογικές συνδέσεις μεταξύ των μαθησιακών περιοχών.
- ✓ Εξασφαλίζει συνέχεια στη μάθηση ανάμεσα στα διαφορετικά μαθησιακά περιβάλλοντα (σχολικό, οικογενειακό & κοινωνικό), συσχετίζοντας σχολικές, οικογενειακές και κοινωνικές πρακτικές.

Όταν ο εκπαιδευτικός αξιολογεί τη δράση του θα πρέπει να ελέγχει αν:

- ✓ Προωθεί τη δημιουργία μιας 'κοινότητας μάθησης' υποστηρίζοντας τη συνεργατική μάθηση και την ενεργή συναισθηματική, κοινωνική, φυσική και διανοητική εμπλοκή όλων των μελών της (παιδιά, εκπαιδευτικοί, άλλα μέλη της ευρύτερης κοινότητας).

- ✓ Οργανώνει τις μαθησιακές εμπειρίες που παρέχει στα παιδιά έχοντας συγκεκριμένους και σαφείς στόχους στο μυαλό του. Ελέγχει αν οι στόχοι αυτοί προκύπτουν τόσο από τον ίδιο όσο και από τα παιδιά.
- ✓ Δείχνει σεβασμό στο παιχνίδι, στις πρωτοβουλίες και στις διερευνήσεις των παιδιών.
- ✓ Ανταποκρίνεται άμεσα σε περιστάσεις ή ευκαιρίες που παρουσιάζονται καθώς τα παιδιά εκτελούν κάποια δραστηριότητα, όπως μια συζήτηση που αναπτύσσεται καθώς ζωγραφίζουν, κάποιες επιλογές που κάνουν καθώς κατασκευάζουν κάτι με το οικοδομικό υλικό, έναν προβληματισμό που εκφράζουν καθώς προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν ένα χάρακα κ.ά.
- ✓ Αναζητά τη 'φωνή' των παιδιών και παρέχει συνεχώς ευκαιρίες στα παιδιά να αποκαλύψουν, να εκφράσουν και να μοιραστούν τα προσωπικά νοήματα τους για τον κόσμο που τα περιβάλλει.
- ✓ Υιοθετεί κατάλληλες τεχνικές διαλόγου ως εργαλείο για τη συνοικοδόμηση εννοιών και νοημάτων και παρέχει αρκετό χρόνο στα παιδιά για να εμπλακούν σε συζητήσεις κατά τη διάρκεια των μαθησιακών εμπειριών τους.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΘΗΣΗ

Η αξιολόγηση για τη μάθηση είναι η διαδικασία συλλογής, σύνθεσης και ερμηνείας πληροφοριών, που προκύπτουν από το πλαίσιο της καθημερινής εμπειρίας στην τάξη και γίνεται με σκοπό να συμβάλει στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη μάθηση και τη διδασκαλία. Τις αποφάσεις αυτές λαμβάνουν τόσο ο εκπαιδευτικός όσο και ο ίδιος ο μαθητής.

Η αξιολόγηση διευκολύνει και ενισχύει τη μάθηση όταν:

- ✓ είναι συνεχής και αποτελεί συστατικό στοιχείο της μαθησιακής διαδικασίας. Με άλλα λόγια, δεν πρόκειται για μια ξεχωριστή διαδικασία που πραγματοποιείται στο τέλος του σχολικού έτους,
- ✓ είναι αυθεντική και έχει νόημα για τα παιδιά: αποτελεί μέρος των καθημερινών δράσεων στην τάξη και καθιστά τα παιδιά ικανά να μεταφέρουν τη γνώση τους και σε άλλα πλαίσια,
- ✓ καλύπτει ένα μεγάλο εύρος μαθησιακών εμπειριών, λαμβάνοντας υπόψη τυχόν παράγοντες που επηρεάζουν την επίδοση των παιδιών (χρονική στιγμή μέσα στην ημέρα, είδος ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται, οικειότητα με το πλαίσιο κ.λπ.),

- ✓ ενθαρρύνει την αυτό-αξιολόγηση του μαθητή,
- ✓ είναι διαφοροποιημένη, δηλαδή παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές - ανεξαρτήτως φύλου, εθνικότητας, γλώσσας, κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, ατομικών χαρακτηριστικών (κλίσεις, ενδιαφέροντα, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες) - ώστε να επιδείξουν τις ικανότητές τους
- ✓ εμπλέκει την οικογένεια.

Η αξιολόγηση στο νηπιαγωγείο

Ο κύριος σκοπός της αξιολόγησης στο νηπιαγωγείο είναι να ανακαλύψει αυτά που το παιδί γνωρίζει, κατανοεί, σκέφτεται, αισθάνεται και μαθαίνει, συλλέγοντας πληροφορίες μέσα από αυτά που κάνει, γράφει, ζωγραφίζει, ή επικοινωνεί με ποικίλους τρόπους (λεκτικούς ή μη λεκτικούς). Ο εκπαιδευτικός στηρίζεται στις πληροφορίες αυτές ώστε να σχεδιάσει και να υλοποιήσει διαφοροποιημένες διδακτικές προσεγγίσεις, που ανταποκρίνονται στο μαθησιακό στυλ και τις ανάγκες των παιδιών.

Στη διαδικασία της αξιολόγησης εμπλέκονται ο εκπαιδευτικός, το παιδί και η οικογένεια του.

Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός

- ✓ αξιολογεί τη μάθηση και την ανάπτυξη σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους στηριζόμενος στην πεποίθηση ότι κάθε μαθητής μπορεί να βελτιωθεί,
- ✓ αξιολογεί την αποτελεσματικότητα του προγράμματος, τις συνθήκες και τα μέσα εφαρμογής του, τις διδακτικές και παιδαγωγικές του πρακτικές,
- ✓ διερευνά τις πιθανές δυσκολίες που εμποδίζουν την πρόοδο των παιδιών,
- ✓ εμπλέκει στις διαδικασίες αξιολόγησης της μάθησης και της προόδου των παιδιών τα ίδια τα παιδιά, τις οικογένειές τους και άλλους επαγγελματίες, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για την απόκτηση μιας ολοκληρωμένης εικόνας τους,
- ✓ μοιράζεται τους μαθησιακούς στόχους με τα παιδιά και συζητά μαζί τους τα κριτήρια αξιολόγησης τους,
- ✓ τα ενθαρρύνει να αυτό-αξιολογούνται με βάση την πρόοδο που έχουν κάνει,
- ✓ παρέχει στις οικογένειες πληροφορίες για τη μάθηση και την ανάπτυξη των παιδιών καθώς και ιδέες για επιπλέον στήριξη στο σπίτι, ώστε να υπάρξει μια συνέχεια της μάθησης εκτός του περιβάλλοντος της τάξης.

Ως αποτέλεσμα:

- ✓ θέτει στόχους και επιλέγει τις κατάλληλες διδακτικές προσεγγίσεις για την υλοποίησή τους ανάλογα με τη μαθησιακή ετοιμότητα του κάθε παιδιού,
- ✓ γνωρίζει όλα τα επιτεύγματα και τις επιτυχίες των μαθητών του,
- ✓ προβαίνει σε κατάλληλες τροποποιήσεις των δράσεων και πρακτικών του για να ανταποκριθεί στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των παιδιών,
- ✓ παρεμβαίνει κατάλληλα για να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες των παιδιών είτε υποστηρίζοντας τα ο ίδιος είτε παραπέμποντας την οικογένεια σε ειδικούς.

Το **παιδί** καθώς αξιολογεί τον εαυτό του:

- ✓ επεξεργάζεται πληροφορίες από προηγούμενες εμπειρίες του και τις χρησιμοποιεί για μελλοντικές δράσεις,
- ✓ θέτει προσωπικούς στόχους τους οποίους υλοποιεί με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού και της οικογένειάς του,
- ✓ συνεργάζεται με τους άλλους,
- ✓ δοκιμάζει διάφορες λύσεις κατά την επίλυση προβλημάτων,

- ✓ συζητά για την πρόοδό του με τον εκπαιδευτικό και τους γονείς του.

Ως αποτέλεσμα

- ✓ αναπτύσσει ικανότητες αυτό-κριτικής,
- ✓ λαμβάνει το μήνυμα ότι η γνώμη του υπολογίζεται από τον εκπαιδευτικό,
- ✓ αποκτά ικανότητες να στοχάζεται τη δράση του,
- ✓ αποκτά σταδιακά μια σαφή εικόνα για αυτά που γνωρίζει και μπορεί να κάνει και αυτά που θέλει να μάθει. Έτσι κατανοεί τον εαυτό του ως μαθητή και αναπτύσσει τρόπους να μαθαίνει καλύτερα,
- ✓ αποκτά κίνητρα διαπιστώνοντας την πρόοδο που σημειώνει,
- ✓ ενισχύεται η αυτοπεποίθησή και η θετική αυτοεικόνα του,
- ✓ ισχυροποιείται η διάθεσή του να βρίσκει λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζει.

Η οικογένεια συμμετέχει στην αξιολόγηση καθώς:

- ✓ παρέχει στον εκπαιδευτικό πληροφορίες και ανατροφοδότηση για τις ικανότητες, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του παιδιού,
- ✓ δημιουργεί από κοινού με τον εκπαιδευτικό ένα προφίλ (δηλαδή μια συνοπτική παρουσίαση των δεξιοτήτων, ικανοτήτων, γνώσεων, ενδιαφερόντων, τυχόν ελλειμμάτων) του παιδιού και παρακολουθεί την αναπτυξιακή του πορεία,
- ✓ προσφέρει ανατροφοδότηση στον εκπαιδευτικό τόσο για την εκπαιδευτική διαδικασία όσο και για την αποτελεσματικότητα της αξιολόγησης (π.χ. με τη χρήση ερωτηματολογίων που συμπληρώνουν σε τακτά χρονικά διαστήματα και στα οποία ζητείται η άποψη των γονέων για την εξέλιξη που παρατηρούν στα παιδιά τους στις διάφορες μαθησιακές περιοχές).

Ως αποτέλεσμα:

- ✓ διαπιστώνει τη σημαντική συνεισφορά της στη μάθηση και στην ανάπτυξη των παιδιών στο σπίτι,
- ✓ υποστηρίζει τη μάθηση των παιδιών στο σπίτι με τη βοήθεια και των πληροφοριών που λαμβάνει από τους εκπαιδευτικούς,
- ✓ αναπτύσσει σχέσεις με τον εκπαιδευτικό που στηρίζονται στο σεβασμό για το έργο του,

- ✓ αναγνωρίζει τα επιτεύγματα, τις επιτυχίες αλλά και τις δυσκολίες των παιδιών και μπορεί να δράσει ανάλογα.

Μέθοδοι αξιολόγησης

Κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης ο εκπαιδευτικός ακολουθεί μία σειρά ενεργειών: συλλογή πληροφοριών, καταγραφή, οργάνωση, αναστοχασμό και ερμηνεία τους ώστε να σχεδιάσει τις μελλοντικές δράσεις του. Οι ενέργειες αυτές σε κάποιες περιπτώσεις συμβαίνουν διαδοχικά ενώ σε άλλες ταυτόχρονα.

Συστηματική παρατήρηση

Η συστηματική παρατήρηση - και η καταγραφή των παρατηρήσεων - είναι η πιο σημαντική μέθοδος συλλογής πληροφοριών για την αξιολόγηση των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Ο κυριότερος λόγος είναι γιατί τα μικρά παιδιά αποκαλύπτουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους με διάφορους, λεκτικούς ή μη τρόπους, σε ανύποπτο χρόνο και πλαίσιο.

Αυτοαξιολόγηση

Η αυτοαξιολόγηση του μαθητή παρέχει, μεταξύ άλλων, πληροφορίες για τον τρόπο σκέψης, τις ανάγκες, τους στόχους, την αυτοεικόνα, τον τρόπο που προσεγγίζουν τη μάθηση και το πως αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες τα παιδιά. Πρόκειται για

μια διαδικασία που διδάσκεται, δεν «συμβαίνει» από μόνη της. Μέσα από αυτή, τα παιδιά εξασκούν δεξιότητες όπως η ικανότητα να θυμούνται και να στοχάζονται τη δράση τους, να επεξεργάζονται προηγούμενες εμπειρίες και γνώσεις και να τις χρησιμοποιούν σε νέα πλαίσια, να διαφοροποιούν το εύκολο από το δύσκολο και να παρακολουθούν την εξέλιξη και την πρόοδο τους.

Διάλογος-συζήτηση

Ο διάλογος λειτουργεί συμπληρωματικά με τις παραπάνω μεθόδους και πραγματοποιείται μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού ή μεταξύ παιδιών με σκοπό να διαπιστωθεί η δική τους οπτική και ο τρόπος που σκέφτονται ή να δοθεί ανατροφοδότηση από τον εκπαιδευτικό (αλλά και τους συμμαθητές) για την πορεία ή την πρόοδο του παιδιού σε κάποιο τομέα ή εργασία. Το διάλογο διευκολύνουν οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου χωρίς όμως να αποκλείονται και οι κλειστού τύπου, ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού και το σκοπό του διαλόγου.

Η αξιολόγηση στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική

Ατομικός φάκελος (portfolio)

Ο ατομικός φάκελος του παιδιού αποτελεί ένα εργαλείο συλλογής, καταγραφής και ερμηνείας δεδομένων που αφορούν την ανάπτυξη και την πρόοδο του. Ταυτόχρονα είναι ένα μέσο παρουσίασης των προσπαθειών, της εξέλιξης και των επιτευγμάτων του τόσο στο ίδιο όσο και στους ενήλικες που εμπλέκονται στη μάθηση του (εκπαιδευτικός και γονείς). Τα δεδομένα που θα συλλεχθούν και ο τρόπος με τον οποίο θα οργανωθούν και θα παρουσιαστούν θα πρέπει να εξυπηρετούν το σκοπό της αξιολόγησης για τη μάθηση, δηλαδή να διευκολύνουν τη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη μάθηση και τη διδασκαλία. Διαφορετικά, ο φάκελος αποκτά ρόλο αναμνηστικού.

Όλες οι πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί οργανώνονται στον ατομικό φάκελο των παιδιών, μέσα από μια διαδραστική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν εκπαιδευτικός, παιδιά και οικογένεια. Στη συνέχεια οι πληροφορίες αυτές αναλύονται από τον εκπαιδευτικό ώστε ο ατομικός φάκελος να μπορεί να διηγηθεί την ιστορία μάθησης και ανάπτυξης του παιδιού και ο ίδιος να σχεδιάσει τις επόμενες δράσεις του.

Ο ατομικός φάκελος χρησιμοποιείται για να τεκμηριώσει την ατομική πρόοδο του παιδιού μέσα στο χρόνο

και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί μέσο σύγκρισης των παιδιών. Επίσης είναι σημαντικό να σημειώνονται σ' αυτόν οι επιτυχίες που σημειώνει το παιδί και όχι οι τυχόν αποτυχίες.

Τα δεδομένα που συλλέγονται αντανakλούν την ολόπλευρη αναπτυξιακή πορεία του παιδιού. Ενδεικτικά αναφέρονται:

Δεξιότητες σε σχέση με τους στόχους των μαθησιακών περιοχών	Π.χ. συνεργατικές δεξιότητες: «τα παιδιά προσπαθούν από κοινού για την επίτευξη ενός στόχου».
Γνώσεις σε σχέση με τους στόχους των μαθησιακών περιοχών	Π.χ. στη Γλώσσα: «Το παιδί γνωρίζει τις συμβάσεις του γραπτού λόγου, γράφει από αριστερά προς τα δεξιά κ.λπ.».
Βασικές ικανότητες	Π.χ. κοινωνικές ικανότητες «να περιμένει τη σειρά του να μιλήσει, να μπορεί να δώσει σαφείς πληροφορίες στους άλλους». Π.χ. αυτοαντίληψη «το παιδί γνωρίζει τα ενδιαφέροντά του, τις ανάγκες του (ενασχόληση με αθλήματα, ικανότητα στο χορό, στο τραγούδι, μουσική κ.λπ.)».
Στάσεις και αξίες	Π.χ. «το παιδί δείχνει ενδιαφέρον για δραστηριότητες, είναι ικανό να κάνει επιλογές και να παίρνει αποφάσεις κ.λπ.»

Επίσης, ο φάκελος μπορεί να περιέχει σημειώσεις του εκπαιδευτικού ή του παιδιού, φωτογραφίες, μαγνητοφωνήσεις, λίστες ελέγχου, φύλλα παρατήρησης, δείγματα γραφής, υλικό που συγκεντρώνεται από την υλοποίηση σχεδίων εργασίας, αυτοαξιολογήσεις και έργα των παιδιών.

Τα παιδιά εμπλέκονται στην οργάνωση και χρήση του ατομικού φακέλου στην καθημερινή μαθησιακή διαδικασία με το να επιλέγουν και να τοποθετούν σ' αυτόν εργασίες ή δείγματα της δουλειάς τους ή φωτογραφίες τους. Ενώ ταυτόχρονα τον χρησιμοποιούν για να ανατρέξουν σε αυτά που έκαναν (ή έμαθαν), να συγκρίνουν τα έργα τους και να δουν την εξέλιξη τους (βιώνοντας τη χρησιμότητα του). Έτσι μαθαίνουν να αυτοαξιολογούνται με τρόπο που έχει νόημα για αυτά.

Τέλος είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι ο εκπαιδευτικός είναι ελεύθερος να ακολουθήσει το δικό του τρόπο οργάνωσης του ατομικού φακέλου – εφόσον πληροί τα βασικά χαρακτηριστικά της αξιολόγησης για τη μάθηση - σύμφωνα με τις συνθήκες της τάξης του, τις προτεραιότητες που αυτός θέτει και τις ανάγκες των παιδιών του

Ενδεικτική οργάνωση του ατομικού φακέλου

Εισαγωγή	Περιέχει πληροφορίες για το σκοπό ύπαρξης του ατομικού φακέλου.
Οργάνωση δεδομένων-πληροφοριών	Τα δεδομένα του φακέλου μπορεί να οργανωθούν σύμφωνα με τις μαθησιακές περιοχές του προγράμματος σπουδών (π.χ. γλώσσα, μαθηματικά, φυσικές επιστήμες κ.λπ.) ώστε να είναι πιο λειτουργικός και κατανοητός.
Αρχειοθέτηση με χρονολογική σειρά.	Το υλικό που περιέχεται στον ατομικό φάκελο πρέπει να τοποθετείται με χρονολογική σειρά, ώστε οι «αναγνώστες» (παιδιά, γονείς και εκπαιδευτικοί) να μπορούν να παρακολουθούν την εξέλιξη και την πρόοδο των παιδιών μέσα από τις συγκρίσεις παλαιότερων και πρόσφατων δειγμάτων δουλειάς
Οργάνωση μαθησιακών περιοχών	Στην αρχή κάθε μαθησιακής περιοχής μπορεί να υπάρχει μια μικρή σύνοψη του περιεχομένου της και της συμβολής της στην ανάπτυξη του παιδιού.

Ενδεικτική οργάνωση του ατομικού φακέλου (συνέχεια)

Σχολιασμός από τον εκπαιδευτικό	Τα σχόλια του εκπαιδευτικού είτε συνοδεύουν τα έργα των παιδιών, παρέχοντας πληροφορίες για το πλαίσιο και τον τρόπο δράσης τους (π.χ. «Στη φωτογραφία αυτή η Αλίκη, για πρώτη φορά ...» ή «η κατασκευή αυτή απαιτούσε μεγάλη συγκέντρωση και προσοχή για να μην πέσουν τα τουβλάκια. Ο Ηλίας κατάφερε να...») είτε χρησιμοποιούνται για να συνοψίσουν τα επιτεύγματα τους (π.χ. η νηπιαγωγός παρατηρεί στην αυλή 3 κορίτσια που θέλουν να κάνουν τραμπάλα. Βρίσκουν λύση στο πρόβλημα με το να μοιραστούν διαδοχικά την τραμπάλα και ένα αλογάκι. Σχολιάζει: «τα κορίτσια έδειξαν αυτονομία, παίρνοντας πρωτοβουλία και βρίσκοντας λύση στο «πρόβλημα» που αντιμετώπισαν»)
Προφίλ του παιδιού	Ο ατομικός φάκελος ολοκληρώνεται με το προφίλ του παιδιού (2-3 φορές το χρόνο) που αποτελεί το πορτρέτο των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων του.

Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Τα προγράμματα προσχολικής αγωγής είναι απαραίτητο να οργανώνονται έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στην πολυμορφία ικανοτήτων, αναγκών, συμπεριφορών και μαθησιακών στυλ των παιδιών. Με τον τρόπο αυτό προωθείται η μάθηση και η ανάπτυξη όλων των παιδιών όπως παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα.

Η έννοια της «ένταξης» στο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου

Ο όρος «ένταξη» δεν αναφέρεται στη φυσική παρουσία «διαφορετικών» παιδιών στην τάξη αλλά στην παροχή προγραμμάτων σπουδών υψηλού επιπέδου που βασίζονται στις παρακάτω αρχές:

- ✓ σεβασμός και αναγνώριση της διαφορετικότητας,
- ✓ προώθηση της ισότητας, κοινωνικής δικαιοσύνης και ενεργής συμμετοχής όλων των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία,
- ✓ δημιουργία ενός ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος χωρίς διακρίσεις και προκαταλήψεις,
- ✓ ενδυνάμωση της οικογένειας.

Τα προγράμματα που λειτουργούν με βάση τις αρχές της ένταξης έχουν σημαντικά οφέλη για όλους τους εμπλεκόμενους: εκπαιδευτικούς, γονείς, μαθητές και ευρύτερη κοινότητα.

Στην καθημερινή πρακτική, η ένταξη αφορά στη δημιουργία κατάλληλου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος το οποίο θα παρέχει σε όλα τα παιδιά και στις οικογένειες τους **ίσες ευκαιρίες συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία και στη σχολική ζωή**. Κάτω από αυτή την οπτική **οι διαφοροποιημένες διδακτικές προσεγγίσεις** αποτελούν σημαντικό εργαλείο για τον εκπαιδευτικό. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται τα δεδομένα της αξιολόγησης και διαφοροποιεί ανάλογα το περιεχόμενο της διδασκαλίας, την εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και το μαθησιακό περιβάλλον ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες όλων των παιδιών.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Οι μελέτες δείχνουν ότι οι στάσεις και οι απόψεις του εκπαιδευτικού είναι αυτές που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του, το κλίμα της τάξης και τα μαθησιακά αποτελέσματα των παιδιών. Με άλλα λόγια, η στάση του εκπαιδευτικού της τάξης είναι αυτή που θα συμβάλλει στην επιτυχημένη ένταξη. Μια τέτοια στάση οδηγείται από την πεποίθηση ότι η ένταξη αποτελεί μέρος της αναγνώρισης της διαφορετικότητας στην τάξη και ότι όλοι οι μαθητές μπορούν να πετύχουν.

Ο εκπαιδευτικός επιτυγχάνει ένα ενταξιακό εκπαιδευτικό περιβάλλον λειτουργώντας πρώτα απ' όλα, ο ίδιος, ως μοντέλο αποδοχής και σεβασμού στη διαφορετικότητα. Παράλληλα,

- ✓ παρέχει σ' όλα τα παιδιά ίσες ευκαιρίες ώστε να αξιοποιήσουν το δυναμικό και τις εμπειρίες τους μέσα σε ένα κλίμα ασφάλειας και αποδοχής,
- ✓ χρησιμοποιεί την αξιολόγηση για να διαμορφώσει την εικόνα των δυνατοτήτων και των πιθανών ελλειμμάτων των παιδιών, να θέσει στόχους και να επαναπροσδιορίσει τη δράση του,
- ✓ οργανώνει και υλοποιεί διαφοροποιημένες διδακτικές πρακτικές για να καλύψει τις μαθησιακές ανάγκες των παιδιών,
- ✓ προωθεί την εργασία σε ομάδες γιατί έτσι αμβλύνονται οι κατηγοριοποιήσεις και αντιμετωπίζεται ο «άλλος» ως πρόσωπο και όχι ως «κατηγορία», καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να βλέπουν τους άλλους ως ίσους, με ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις,
- ✓ συνεργάζεται με τους γονείς,
- ✓ συνεργάζεται με άλλους επαγγελματίες ή υπηρεσίες όπως ΚΕΔΔΥ, ειδικούς παιδαγωγούς, ψυχολόγους κ.ά.

Για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρίες ο εκπαιδευτικός:

- ✓ Ελέγχει την προσβασιμότητα της τάξης και κάνει τις απαραίτητες αλλαγές (π.χ. τα υλικά να βρίσκονται σε προσιτό ύψος για τα παιδιά που χρησιμοποιούν αμαξίδιο),
- ✓ Υποστηρίζει την ενεργή συμμετοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα παιδιά αυτά έχουν την τάση να κρατούν μια παθητική στάση- παρατηρούν αντί να ενεργούν- απέναντι σε υλικά, παιχνίδια, συνομηλίκους. Ο εκπαιδευτικός διευκολύνει την επικοινωνία με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης και διαμορφώνει κατάλληλα το περιβάλλον (π.χ. σαφείς οδηγίες και επίδειξη χρήσης υλικού),
- ✓ Υποστηρίζει τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης να αποδεχτούν τα παιδιά με ειδικές ανάγκες στην τάξη:
 - ◇ παρέχοντας πληροφορίες στα παιδιά, χωρίς να υπερτονίζει τις διαφορές και τις αναπηρίες (π.χ. εξηγεί ότι «η Ειρήνη κάθεται σε αναπηρική καρέκλα γιατί δεν μπορεί να περπατήσει»),
 - ◇ τονίζοντας κοινά ενδιαφέροντα και ομοιότητες (π.χ. «Άρη και στο Γιάννη αρέσει να παίζει με τα τουβλάκια, θέλεις να φτιάξετε μαζί ένα κτίριο;»),
 - ◇ παρέχοντας ευκαιρίες στα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο ώστε να μην είναι πάντοτε αποδέκτες βοήθειας (π.χ. προτείνει σε ένα παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να μάθει στα υπόλοιπα παιδιά ένα παιχνίδι που γνωρίζει.).

Για τα παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα ο εκπαιδευτικός:

- ✓ δείχνει ενδιαφέρον για το πολιτισμικό και γλωσσικό τους κεφάλαιο (π.χ. ο εκπαιδευτικός προτρέπει τα παιδιά αυτά να χαιρετούν, το πρωί, την τάξη και στη μητρική τους γλώσσα, αν επιθυμούν). Η αξιοποίηση των εμπειριών και γνώσεων που έχουν κατακτήσει τα παιδιά μέσω της μητρικής τους γλώσσας διευκολύνει την γνωστικής τους ανάπτυξη γενικότερα αλλά και την εκμάθηση της γλώσσας υποδοχής,
- ✓ εκθέτει το σύνολο των παιδιών της τάξης του σε διαφορετικούς πολιτισμούς (έθιμα, συνήθειες, παραδόσεις) και σε εθνικές και πολιτισμικές διαφορές, χρησιμοποιώντας τις τέχνες, το δραματικό παιχνίδι και τη λογοτεχνία (πολυπολιτισμικά βιβλία, έργα τέχνης, μύθοι, τραγούδια κ.ά.),
- ✓ συνεργάζεται με τους γονείς τους γιατί μόνο αυτοί μπορούν να πληροφορήσουν τον εκπαιδευτικό για τα γνωρίσματα του πολιτισμού τους (π.χ. πρόσκληση των γονιών σε δράσεις που η γλώσσα θα παίζει δευτερεύοντα ρόλο, όπως η παρασκευή ενός γλυκού ή φαγητού). Με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζει και αξιοποιεί την οικογενειακή τους κουλτούρα καθώς αυτή παίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της ατομικής τους ταυτότητας.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Τα ποιοτικά προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης ενθαρρύνουν και υποστηρίζουν τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας γιατί αναγνωρίζουν ότι:

1. Οι οικογένειες διαθέτουν σημαντικές πληροφορίες για τα παιδιά, οι οποίες είναι απαραίτητες για την οργάνωση μαθησιακών εμπειριών που έχουν νόημα γι' αυτά και ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τις ικανότητες τους.
2. Εκπαιδευτικοί και γονείς μοιράζονται την ευθύνη για τη μάθηση των παιδιών και την απαραίτητη «συνέχεια» ανάμεσα στα δυο πιο σημαντικά περιβάλλοντα των μικρών παιδιών.

Από το συντονισμό και τη συνεργασία του σχολείου και της οικογένειας τα παιδιά,

- ✓ επωφελοούνται συναισθηματικά και γνωστικά,
- ✓ βιώνουν τη μάθηση ως μέρος της ζωής (και όχι μόνο του σχολείου),
- ✓ προσαρμόζονται και διαχειρίζονται καλύτερα τις απαιτούμενες μεταβάσεις που καλούνται να κάνουν στη ζωή τους (από σπίτι στο νηπιαγωγείο και από το νηπιαγωγείο στο σχολείο).

Η οικογένεια ως μαθησιακό περιβάλλον

Τα παιδιά μαθαίνουν τόσο μέσα στο σχολείο όσο και έξω από αυτό. Ειδικά τα πρώτα χρόνια της ζωής τους οι περισσότερες εμπειρίες των παιδιών προέρχονται από το οικογενειακό πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγαλώνουν. Ιδιαίτερα, η γλώσσα και η κουλτούρα της οικογένειας λειτουργούν ως φίλτρα μέσα από τα οποία τα παιδιά ερμηνεύουν τον κόσμο γύρω τους και αποκτούν νέες γνώσεις.

Ο πρωταρχικός ρόλος της οικογένειας στη ζωή των παιδιών της δίνει το πλεονέκτημα, όχι μόνο να κατέχει σημαντικές πληροφορίες γι' αυτά αλλά και να έχει στη διάθεση της αμέτρητες, αυθεντικές ευκαιρίες για μάθηση. Σε συνδυασμό με την άνεση που νιώθει ένα παιδί στο δικό του περιβάλλον, την απερίσπαστη προσοχή που επιτρέπει ο μικρός αριθμός των μελών μιας οικογένειας (σε σύγκριση με τον αριθμό των μελών μιας τάξης) και τη δυνατότητα για εξατομικευμένη φροντίδα και αγωγή που υπάρχει μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, η οικογένεια λειτουργεί, όπως και το σχολείο, ως μαθησιακό περιβάλλον. Ως «μαθησιακό περιβάλλον» λειτουργεί κάθε οικογένεια, ανεξάρτητα από το εισόδημα, τη δομή, το μορφωτικό επίπεδο και την εθνική ή πολιτισμική ταυτότητα της.

Από τη διαπίστωση ότι τα παιδιά μαθαίνουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα, τυπικά και άτυπα, που το κάθε ένα έχει τα πλεονεκτήματά του, προκύπτει η ανάγκη τα περιβάλλοντα αυτά να συμπληρώνουν το ένα το άλλο με συστηματικό τρόπο και να συντονίζουν την πορεία τους προς

την ίδια κατεύθυνση: θέτοντας κοινούς στόχους και ακολουθώντας κοινές πρακτικές. Αυτός είναι και ο πρωταρχικός στόχος της επικοινωνίας και της συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας.

Εκπαιδευτικοί και γονείς

Η συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας χτίζεται σταδιακά και απαιτεί χρόνο, ενέργεια, διάθεση και συστηματική προσπάθεια κι από τις δυο πλευρές. Ουσιαστική συνεργασία μεταξύ σχολείου-οικογένειας προκύπτει όταν εκπαιδευτικοί και γονείς:

- ✓ Αναγνωρίζουν το ρόλο που έχουν και οι δυο στη ζωή των παιδιών.
- ✓ Επικοινωνούν με ειλικρίνεια και σεβασμό - «ακούν» τόσο τα λόγια όσο και τα συναισθήματα.
- ✓ Μοιράζονται τις πληροφορίες, τις παρατηρήσεις και τους στόχους τους για το παιδί (αμφίδρομη επικοινωνία).
- ✓ Αναγνωρίζουν ότι μοιράζονται την ευθύνη για τη μάθηση.

Ιδιαίτερα από την πλευρά των εκπαιδευτικών χρειάζεται επιπλέον:

- ✓ Κατανόηση και αποδοχή για τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι οικογένειες (π.χ. οικονομικές, συναισθηματικές, έλλειψη χρόνου κ.ά.).
- ✓ Αποδοχή και σεβασμός των διαφορετικών στόχων και προσδοκιών που μπορεί να έχουν για τα παιδιά τους.
- ✓ Κατανόηση και αποδοχή της υποκειμενικής εικόνας που έχουν οι γονείς για το παιδί τους.
- ✓ Αντιμέτωπιση των γονέων όχι ως μια «ομάδα» αλλά πολλές, διαφορετικές «υπο-ομάδες» με διαφορετικές ανάγκες και τρόπους διαπαιδαγώγησης (π.χ. γονείς μετανάστες, γονείς που δεν προλαβαίνουν να έρθουν στο σχολείο λόγω των υποχρεώσεων τους, γονείς που εμπλέκονται με ιδιαίτερο ζήλο στις δραστηριότητες του σχολείου, γονείς με έντονα προσωπικά προβλήματα κ.ά.).
- ✓ Αναγνώριση του δικαιώματος όλων των οικογενειών να γνωρίζουν τους στόχους του προγράμματος και να έχουν τακτική και συστηματική ενημέρωση για την πρόοδο, την εξέλιξη και τις μεθόδους αξιολόγησης του παιδιού τους.

Τέλος, οι εκπαιδευτικοί δεν πρέπει να συγχέουν τη φυσική παρουσία στο σχολείο με την ουσιαστική συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους και να έχουν υπόψη τους ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους μια οικογένεια μπορεί να εμπλακεί στη μάθηση του παιδιού.

Μορφές συνεργασίας νηπιαγωγείου - οικογένειας

Η συνεργασία με την οικογένεια και η εμπλοκή της στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές. Οι επιλογές που θα κάνει ο εκπαιδευτικός εξαρτώνται από τη συγκεκριμένη ομάδα των οικογενειών των παιδιών της τάξης του: τις ανάγκες, τις συνθήκες ζωής, τις δυνατότητες τους σε διάφορα επίπεδα (π.χ. τις γλωσσικές τους ικανότητες, την οικονομική τους κατάσταση κ.ά.) ακόμα και την προηγούμενη εμπειρία τους σε θέματα συνεργασίας. Σε κάθε περίπτωση όμως, ο εκπαιδευτικός διερευνά συνεχώς τρόπους με τους οποίους μπορεί να συνεργαστεί με την οικογένεια καθώς αναγνωρίζει ότι η επικοινωνία και η συνεργασία αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Οικογένειες και Πρόγραμμα Σπουδών

Η ανάπτυξη ουσιαστικής επικοινωνίας και συνεργασίας με τις οικογένειες των παιδιών της τάξης του αποτελεί μέρος του προγραμματισμού που κάνει ο εκπαιδευτικός στην αρχή της σχολικής χρονιάς. Ο αρχικός στόχος είναι να δημιουργηθεί η εμπιστοσύνη που χρειάζεται για να αναπτυχθεί αμφίδρομη επικοινωνία και να ξεπεράσουν οι γονείς παραδοσιακές ή στερεοτυπικές αντιλήψεις για το ρόλο του σχολείου και της οικογένειας. Απώτερος σκοπός είναι η εμπλοκή των οικογενειών στη μαθησιακή διαδικασία έτσι όπως αυτή οργανώνεται από το πρόγραμμα σπουδών, τις ανάγκες και τα

ενδιαφέροντα των παιδιών, τις πληροφορίες και τις παρατηρήσεις των γονέων και την κρίση του εκπαιδευτικού.

Η έμφαση στην εμπλοκή των γονέων στη μαθησιακή διαδικασία προκύπτει από σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα τα οποία επισημαίνουν ότι από όλες τις δράσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο της συνεργασίας σχολείου-οικογένειας, αυτές που έχουν τη μεγαλύτερη θετική επίδραση στην επίδοση των παιδιών είναι εκείνες που δίνουν στους γονείς συγκεκριμένες ιδέες και οδηγίες για το πώς μπορούν να επεκτείνουν τη μάθηση στο σπίτι. Ο ρόλος των γονέων μέσα σε αυτό το πλαίσιο δεν είναι να «διδάξουν» γνώσεις ή «μαθήματα» στα παιδιά αλλά να αποκτήσουν στρατηγικές με τις οποίες μπορούν να «ακούν» τον τρόπο που σκέπτονται, να διευκολύνουν τη μάθηση (για παράδειγμα με τις κατάλληλες ερωτήσεις), να παρακολουθούν την πρόοδο τους, να συζητάνε μαζί τους γι' αυτά που μαθαίνουν και να τα ενθαρρύνουν στην αναζήτηση της γνώσης. Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να βοηθήσει τις οικογένειες να κατανοήσουν πως μπορούν να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον το οποίο α) ενθαρρύνει και υποστηρίζει τη μάθηση, β) διατηρεί την περιέργεια των παιδιών «ζωντανή», γ) εκφράζει υψηλές και ρεαλιστικές προσδοκίες για την επίδοση και τη μελλοντική πορεία τους και δ) συμβάλει στη «συνέχεια» των εμπειριών από το σχολικό στο οικογενειακό περιβάλλον.

Στο επίπεδο της καθημερινής πρακτικής τα παραπάνω υλοποιούνται όταν ο εκπαιδευτικός:

- ✓ Συλλέγει πληροφορίες για το παιδί και το οικογενειακό περιβάλλον από τους γονείς με ερωτηματολόγια, «συνεντεύξεις» ή άλλα εργαλεία που μπορεί να σχεδιάσει κατά περίπτωση.
- ✓ Ενημερώνει τους γονείς τακτικά και με σαφήνεια για τους στόχους και το περιεχόμενο του προγράμματος της τάξης (π.χ. στον πίνακα ανακοινώσεων, με ενημερωτικά σημειώματα, στις συναντήσεις κ.ά.).
- ✓ Παρέχει στους γονείς συγκεκριμένες πληροφορίες, ιδέες και οδηγίες για τρόπους με τους οποίους μπορούν να αξιοποιήσουν την καθημερινότητα τους και να οργανώσουν μαθησιακές δραστηριότητες στο σπίτι.
- ✓ Ενημερώνει - επιμορφώνει τους γονείς σχετικά με διδακτικές μεθόδους και στρατηγικές που χρησιμοποιούνται στην προσχολική εκπαίδευση (π.χ. διατύπωση ανοιχτών ερωτήσεων, αφήγηση ιστοριών, επίλυση προβλημάτων κ.ά.).
- ✓ Εμπλέκει συστηματικά τους γονείς στην παρατήρηση και την αξιολόγηση της προόδου των παιδιών.
- ✓ Ενθαρρύνει τους γονείς, με συγκεκριμένους τρόπους, να αναστοχάζονται το ρόλο τους στη μάθηση των παιδιών.

Η εμπλοκή των οικογενειών στη μαθησιακή διαδικασία με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, όπως και γενικότερα η ουσιαστική συνεργασία σχολείου-οικογένειας βελτιώνει όχι μόνο τις σχέσεις μέσα στο σχολείο (παιδιών-εκπαιδευτικών-

γονέων) και την ακαδημαϊκή επίδοση των παιδιών αλλά και την εικόνα που έχουν οι γονείς για το επάγγελμα του εκπαιδευτικού της προσχολικής ηλικίας. Δίνοντας στους γονείς τα κατάλληλα εργαλεία και τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως υποστηρικτές των παιδιών τους στη μαθησιακή διαδικασία, ο εκπαιδευτικός τους δίνει ταυτόχρονα την ευκαιρία να κατανοήσουν το ρόλο του νηπιαγωγείου και να εκτιμήσουν το έργο του. Η γνώση αυτή φέρνει το σεβασμό και βελτιώνει τη συνεργασία.

ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΜΕΤΑΒΑΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ

Η μετάβαση στο νηπιαγωγείο

Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, βιώνουν διάφορες μεταβάσεις στη ζωή τους, που προκαλούνται από αλλαγές που συμβαίνουν στην καθημερινότητά τους. Από τις πιο σημαντικές για τα ίδια και τις οικογένειές τους, είναι η μετάβαση από το σπίτι στο νηπιαγωγείο και από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο. Οι εμπειρίες που αποκτούν τις δυο αυτές χρονικές περιόδους επηρεάζουν τη σχέση τους με τη μάθηση, αλλά και τους τρόπους που διαχειρίζονται τις αλλαγές στη ζωή τους.

Η μετάβαση στο νηπιαγωγείο ή το δημοτικό σχολείο, δεν αφορά μόνο το παιδί, τα προσωπικά χαρακτηριστικά και τις εμπειρίες του, αλλά και την οικογένειά του, το νηπιαγωγείο ή το σχολείο, την ευρύτερη κοινότητα στην οποία ζει, καθώς και τις σχέσεις συνεργασίας που αναπτύσσονται γύρω του. Επιπλέον, δεν αντιμετωπίζεται ως μια στιγμή μέσα στο χρόνο, αλλά ως εμπειρία που ξεκινά πολύ πριν την είσοδο του παιδιού στο νηπιαγωγείο ή το σχολείο και συνεχίζεται για αρκετό χρονικό διάστημα μετά.

Στην Ελλάδα όλο και περισσότερα παιδιά έχουν πρόσβαση σε κάποιου τύπου προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, πριν την είσοδό τους στο νηπιαγωγείο, με αποτέλεσμα να βιώνουν μεγαλύτερο αριθμών μεταβάσεων από πολύ μικρή ηλικία. Συχνά, οι διαφορές ανάμεσα στην κουλτούρα του δημοτικού σχολείου με την αντίστοιχη του νηπιαγωγείου ή της οικογένειας, δυσχεραίνουν την ομαλή μετάβαση των παιδιών από το ένα πλαίσιο στο άλλο.

Ομαλή μετάβαση στο νηπιαγωγείο

Η επιτυχημένη μετάβαση των παιδιών στο νηπιαγωγείο εξαρτάται από τη δημιουργία σχέσεων αποδοχής και υποστήριξης ανάμεσα στα παιδιά, τους εκπαιδευτικούς και τις οικογένειές τους. Για το λόγο αυτό, πριν την έναρξη του νηπιαγωγείου, είναι απαραίτητη μια πρώτη επαφή των εκπαιδευτικών με τους γονείς και τα παιδιά, που θα τους κάνει να νιώσουν ευπρόσδεκτοι και θα τους δώσει την ευκαιρία να γνωρίσουν τα νέα πρόσωπα και το καινούριο περιβάλλον. Οι εκπαιδευτικοί ενημερώνουν τους γονείς για το πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου και τις καθημερινές ρουτίνες των παιδιών στην τάξη και τους βοηθούν να κατανοήσουν ότι υποστηρίζουν τους ίδιους και τα παιδιά τους.

Για να διευκολύνουν τη διαδικασία της μετάβασης, από τις πρώτες μέρες έναρξης του σχολικού έτους, εκπαιδευτικοί και γονείς συνεργάζονται και φροντίζουν ώστε τα παιδιά:

- ✓ Να συνοδεύονται στο χώρο από άτομα που εμπιστεύονται (και τα οποία, κατά την περίοδο της προσαρμογής, παραμένουν κοντά στο χώρο του νηπιαγωγείου μετά από συνεννόηση με τον εκπαιδευτικό).
- ✓ Να εντάσσονται ομαλά στο χώρο και τον τρόπο λειτουργίας του νηπιαγωγείου (π.χ. ρουτίνες, ημερήσιο πρόγραμμα κ.ά.).
- ✓ Να νιώσουν οικειότητα με τον εκπαιδευτικό και να αρχίσουν να την εμπιστεύονται (π.χ. ο εκπαιδευτικός ακούει προσεκτικά τα παιδιά, τα ενθαρρύνει να εκφράζουν ό,τι τα απασχολεί, παρέχει πρόθυμα βοήθεια όταν τη χρειάζονται, αφιερώνει χρόνο και συμμετέχει στο παιχνίδι τους κ.ά.).
- ✓ Να κάνουν νέους φίλους αλλά και να διατηρήσουν προηγούμενες φιλίες (π.χ. η εκπαιδευτικός εντοπίζει παιδιά που γνωρίζονται και προωθεί τη σχέση μεταξύ τους. Οργανώνει παιχνίδια γνωριμίας, αξιοποιεί κούκλες από το κουκλοθέατρο για να βοηθήσει τα παιδιά να μιλήσουν για τον εαυτό τους και να ακούσουν τα άλλα παιδιά κ.ά.).

- ✓ Να ανεξαρτητοποιούνται σταδιακά και να δραστηριοποιούνται μέσα στο χώρο του νηπιαγωγείου χωρίς να χρειάζονται τη δική του διαρκή καθοδήγηση (π.χ. μαθαίνουν που βρίσκεται το κάθε τι, επιλέγουν με τι θα παίξουν κ.λπ.).

Ομαλή μετάβαση στο Δημοτικό σχολείο

Η έναρξη του δημοτικού σχολείου θεωρείται μετάβαση ζωής για τα παιδιά και τις οικογένειές τους. Είναι περίοδος σημαντικών αλλαγών που προκαλεί άγχος αλλά και συγκινήσεις. Τα παιδιά και οι οικογένειες προσαρμόζονται σε νέους ρόλους και προσδοκίες και βιώνουν καινούριες σχέσεις και αλληλεπιδράσεις. Για να είναι ομαλή η μετάβαση των παιδιών από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο, είναι σημαντικό να υπάρχει «συνέχεια» και εξέλιξη στις εμπειρίες μάθησης που βιώνουν. Οι μεγάλες διαφορές νηπιαγωγείου – δημοτικού σχολείου δημιουργούν «ασυνέχειες» στη ζωή των παιδιών, που δυσκολεύουν την προσαρμογή τους στο δημοτικό σχολείο και την ευρύτερη πρόοδό τους.

Η δημιουργία σύνδεσης νηπιαγωγείου – δημοτικού σχολείου και η συμμετοχή των παιδιών σε προγράμματα μετάβασης, συμβάλει θετικά στην ομαλή προσαρμογή των παιδιών στο δημοτικό σχολείο. Η λέξη «πρόγραμμα», στην περίπτωση αυτή, αναφέρεται σε μια σειρά δράσεων – δραστηριοτήτων που οργανώνονται από τους εκπαιδευτικούς, με βάση τις συγκεκριμένες ανάγκες κάθε νηπιαγωγείου –

δημοτικού σχολείου και σε συνεργασία με τα παιδιά, τους γονείς και μέλη της κοινότητας. Ένα πρόγραμμα μετάβασης, συνήθως, αποτελείται από δύο κύκλους δράσεων: Ο πρώτος κύκλος υλοποιείται πριν την είσοδο των παιδιών στο νέο περιβάλλον (νηπιαγωγείο ή δημοτικό σχολείο) και ο δεύτερος μετά την είσοδό τους στη νέα κατάσταση.

Ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα μετάβασης έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- ✓ Στηρίζεται στην ουσιαστική συνεργασία και στις καλές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών νηπιαγωγείου, γονιών, παιδιών, και εκπαιδευτικών δημοτικού σχολείου.
- ✓ Λαμβάνονται υπόψη οι εκάστοτε συνθήκες, π.χ. συστέγαση ή όχι των δύο σχολικών μονάδων, διαφορές στο περιβάλλον και στους τρόπους μάθησης, διαφορετικές ρουτίνες, κανονισμοί, απαιτήσεις κ.λπ. Παιδιά και γονείς ενημερώνονται για τις αλλαγές ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα και να αναπτύξουν τρόπους διαχείρισής τους.
- ✓ Είναι πρόγραμμα μετάβασης και όχι ξενάγησης στο νέο σχολείο. Αυτό σημαίνει ότι δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά του νηπιαγωγείου να συμμετέχουν ενεργά σε κοινές δράσεις με τα παιδιά του δημοτικού, ώστε να νιώσουν ότι τα καταφέρνουν, ότι μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που διαθέτουν και ότι τα άτομα του νέου περιβάλλοντος τα αποδέχονται.

- ✓ Περιλαμβάνει όλα τα παιδιά, λαμβάνει υπόψη και υποστηρίζει τις προσωπικές τους ανάγκες και ικανότητες, ανησυχίες και ιδιαιτερότητες.
- ✓ Σε περίπτωση φοίτησης στην τάξη παιδιών με ιδιαιτερότητες, οργανώνεται ειδικό πρόγραμμα μετάβασης σε συνεργασία με γονείς, δασκάλους, εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής ή άλλους ειδικούς.

Αξιολόγηση προγραμμάτων μετάβασης

Ένα καλά οργανωμένο πρόγραμμα μετάβασης εμπεριέχει εξαρχής στοιχεία αξιολόγησης. Αποτελεί κυκλική διαδικασία με εναλλαγή αξιολόγησης-προγραμματισμού-δράσης-αξιολόγησης, έτσι ώστε να υλοποιούνται οι απαραίτητες αλλαγές και βελτιώσεις.

Οι εκπαιδευτικοί αξιοποιώντας το υλικό και τα μέσα αξιολόγησης που χρησιμοποιούν στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας (ατομικό φάκελο του παιδιού, παρατηρήσεις, ημερολόγια, απόψεις παιδιών,) και συνδυάζοντας το με υλικό από άλλες πηγές (απόψεις συναδέλφων, γονιών), αξιολογούν την αποτελεσματικότητα των δράσεων-δραστηριοτήτων που οργανώθηκαν στο πλαίσιο της μετάβασης των παιδιών Συγκεκριμένα, ελέγχουν αν το πρόγραμμα:

- ✓ Βοήθησε παιδιά και γονείς στη μετάβασή τους στο νηπιαγωγείο ή το δημοτικό σχολείο.
- ✓ Ήταν εύκολα υλοποιήσιμο και περιλάμβανε δράσεις που δεν δυσκόλεψαν τη λειτουργία του νηπιαγωγείου ή του δημοτικού σχολείου.
- ✓ Έδωσε την ευκαιρία στα παιδιά, με βάση τις ανάγκες τους, να συμμετέχουν στην οργάνωση των δράσεων με διάφορους τρόπους.
- ✓ Ήταν ευέλικτο και έδινε τη δυνατότητα για αλλαγές και βελτιώσεις καθ' όλη τη διάρκεια του.

Παραδείγματα δράσεων μετάβασης

A. Ενδεικτικό πρόγραμμα μετάβασης στο νηπιαγωγείο

1. Οργάνωση δράσεων και διαδικασιών που θα κάνουν τις οικογένειες και τα παιδιά να νιώσουν ευπρόσδεκτοι στο νηπιαγωγείο.

Παραδείγματα δράσεων

- Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει πολύ νωρίς τους γονείς, σε ατομικές ή ομαδικές συναντήσεις, για το πρόγραμμα σπουδών και τις καθημερινές ρουτίνες στο νηπιαγωγείο.
- Οργανώνουν από κοινού το πλαίσιο επικοινωνίας τους (π.χ. με αξιοποίηση πίνακα ανακοινώσεων, με ενημερωτικά σημειώματα κ.ά.) και συζητάνε τρόπους συμμετοχής των γονέων στο πρόγραμμα της τάξης, σε δράσεις του νηπιαγωγείου, στο σύλλογο γονέων κ.λπ.

Παραδείγματα δράσεων (συνέχεια)

- Ο εκπαιδευτικός ενημερώνεται από τους γονείς για τις συνθήκες ζωής των παιδιών, τα ενδιαφέροντα (π.χ. αγαπημένα παιχνίδια, τραγούδια, παραμύθια), τις ανάγκες και τις δυνατότητές τους. Για το σκοπό αυτό αξιοποιεί διάφορα εργαλεία συλλογής δεδομένων (ερωτηματολόγια, ατομικές συζητήσεις-συνεντεύξεις με τους γονείς κ.ά.).
- Ορίζει ημέρα επίσκεψης των παιδιών με τους γονείς τους στο νηπιαγωγείο, πριν την έναρξη της σχολικής χρονιάς, για να γνωρίσουν τους χώρους, τους εκπαιδευτικούς και τα άλλα παιδιά με τους γονείς τους. Η επίσκεψη αυτή μπορεί να γίνει μετά το πέρας των μαθημάτων τον Ιούνιο ή πριν την έναρξη της σχολικής χρονιάς το Σεπτέμβριο. Ξεναγεί στους χώρους και εξηγεί τις χρήσεις τους, συζητά με παιδιά και γονείς για τις εντυπώσεις τους, ζητά από τους γονείς να συνεργαστούν με τα παιδιά τους και να φτιάξουν ζωγραφιές που θα στολίσουν το χώρο κ.λπ.
- Δημιουργεί μια γωνία με ενημερωτικό-φωτογραφικό υλικό για το τι έκαναν τα παιδιά της προηγούμενης χρονιάς στο νηπιαγωγείο και πως περνούσαν τη μέρα τους. Το υλικό αυτό μπορεί να φτιαχτεί μαζί με τα παιδιά της τάξης και να περιλαμβάνει ζωγραφιές, κείμενα που έχουν «γράψει» τα ίδια ή σχετικές κατασκευές.

2. Σταδιακή ένταξη των παιδιών στα πέντε μαθησιακά πλαίσια του νηπιαγωγείου (παιχνίδι, ρουτίνες, καταστάσεις καθημερινής ζωής, διερευνήσεις, οργανωμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων), σύμφωνα με τις ανάγκες και τους ατομικούς ρυθμούς των παιδιών.

Παραδείγματα δράσεων

- Ο εκπαιδευτικός αφιερώνει σημαντικό χρόνο από το ημερήσιο πρόγραμμα στο παιχνίδι, μέσα και έξω από την τάξη, δίνοντας στα παιδιά την ευκαιρία να γνωριστούν και να αλληλεπιδράσουν. Ζητά από τα παιδιά να προτείνουν παιχνίδια που τους αρέσουν και τα παίζει στην τάξη μαζί τους. Αξιοποιεί π.χ. παιχνίδια γνωριμίας, ομαδικά – κινητικά και παραδοσιακά παιχνίδια για να αρχίσουν όλα τα παιδιά να συμμετέχουν. Οργανώνει μαζί με τα παιδιά τις γωνιές των παιχνιδιών π.χ. με τα παιδαγωγικά παιχνίδια, τη γωνιά του κοινωνικού-δραματικού παιχνιδιού, τα παιχνίδια της αυλής κ.λπ.
- Εισάγει τα παιδιά στις ρουτίνες της τάξης με καθημερινή συζήτηση, μέχρι να τις νιώσουν δικές τους και να συμμετέχουν σε αυτές με ευκολία. Αξιοποιεί εργαλεία όπως η κούκλα της τάξης, που γνωρίζει πολλά πράγματα για τις ρουτίνες, εξηγεί το λόγο ύπαρξης τους και βοηθά τα παιδιά να τις οικειοποιηθούν.
- Οργανώνει δραστηριότητες που βοηθάνε τα παιδιά να συνδέσουν τη ζωή τους στο νηπιαγωγείο με τις προηγούμενες εμπειρίες τους. Τα παιδιά π.χ. περιγράφουν, ζωγραφίζουν ή φέρνουν φωτογραφίες στο νηπιαγωγείο και παρουσιάζουν «πώς πέρασαν τις διακοπές τους», «πώς περνούν την ώρα τους στο σπίτι», «ποιοι είναι οι αγαπημένοι τους φίλοι», «ποιοι αποτελούν την οικογένειά τους» κ.λπ.
- Παρατηρεί τα παιδιά, ώστε να εντοπίσει τα ενδιαφέροντα, τις ιδιαίτερες ικανότητές τους καθώς και τους τρόπους που μαθαίνουν. Καταγράφει π.χ. ποιες είναι οι αγαπημένες ενασχολήσεις του κάθε παιδιού στην τάξη, πώς αξιοποιεί το χρόνο του στο ελεύθερο παιχνίδι, που τα καταφέρνει καλύτερα, στη ζωγραφική, στο τραγούδι, στο τρέξιμο κ.λπ. Αξιοποιεί τις πληροφορίες για να οργανώσει δραστηριότητες που τα ενδιαφέρουν.
- Οργανώνει σταδιακά διερευνήσεις-μικρές έρευνες που να έχουν νόημα για τα παιδιά. Π.χ. σε μικρές ομάδες των δυο ή τριών ατόμων, τα παιδιά ερευνούν και παρουσιάζουν «ποιο είναι το αγαπημένο τους παραμύθι», «παιχνίδι», «τραγούδι», «τι δεν τους αρέσει να κάνουν στο νηπιαγωγείο», «ποιον θα προσκαλούσαν να έρθει να τους δει και γιατί», «τι θα ήθελαν να οργανώσουν στο νηπιαγωγείο τους» κ.ά.

B. Ενδεικτικό πρόγραμμα μετάβασης στο δημοτικό σχολείο.

1. Οργάνωση δράσεων και διαδικασιών που θα βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς της πρώτης τάξης να ενημερωθούν για το πρόγραμμα σπουδών και τον τρόπο δουλειάς των παιδιών στο νηπιαγωγείο. Ο εκπαιδευτικός του νηπιαγωγείου συμμετέχει σε συναντήσεις με τους εκπαιδευτικούς της πρώτης τάξης και το Διευθυντή του σχολείου, για να συζητήσουν και να οργανώσουν το πρόγραμμα μετάβασης στο οποίο θα συμμετέχουν τα παιδιά.

Παραδείγματα δράσεων

- Οι εκπαιδευτικοί νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου ανταλλάσσουν προβληματισμούς και στρατηγικές που αξιοποιούν κατά τη διάρκεια της προσαρμογής των παιδιών στην αρχή της χρονιάς.
- Φτιάχνουν πρόγραμμα ανταλλαγής επισκέψεων. Με βάση π.χ. κάποια κοινά θέματα ή σχέδια εργασίας οργανώνουν επισκέψεις των παιδιών στο σχολείο ή το νηπιαγωγείο, κοινή συμμετοχή σε παραστάσεις ή επισκέψεις σε μουσεία κ.λπ.
- Ο νηπιαγωγός προσκαλεί τους εκπαιδευτικούς της πρώτης τάξης, να παρακολουθήσουν κάποιες δραστηριότητες των παιδιών στο νηπιαγωγείο και να τα γνωρίσουν, με ή χωρίς τα παιδιά της τάξης τους. Προσκαλεί επίσης τα παιδιά της πρώτης τάξης «να θυμηθούν πώς περνούσαν στο νηπιαγωγείο» και να το επισκεφτούν.

Παραδείγματα δράσεων (συνέχεια)

- Αξιοποιώντας τις ΤΠΕ, δημιουργεί μαζί με τα παιδιά, σύντομα ενημερωτικά φυλλάδια που περιγράφουν τις δραστηριότητες τους στο νηπιαγωγείο και όσα έχουν μάθει και τους δίνει την ευκαιρία να τα παρουσιάσουν στα παιδιά της πρώτης τάξης και τους δασκάλους τους.
- Ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς της 1^{ης} δημοτικού για τους ατομικούς φακέλους των παιδιών στο νηπιαγωγείο και παροτρύνει τους γονείς να προτείνουν στους δασκάλους να τους μελετήσουν στην αρχή της χρονιάς.

2. Ενημέρωση των παιδιών για το νέο σχολείο. Ο εκπαιδευτικός του νηπιαγωγείου, οργανώνει διερευνήσεις μαζί με τα παιδιά, ξεκινώντας από όσα γνωρίζουν από συγγενείς και φίλους, για να βρουν απαντήσεις σε απορίες και ερωτήσεις τους σχετικά με το δημοτικό σχολείο. Οργανώνει επίσκεψη στο δημοτικό σχολείο και συμμετοχή των παιδιών του νηπιαγωγείου σε ρουτίνες της πρώτης τάξης.

Παραδείγματα δράσεων

- Ο εκπαιδευτικός του νηπιαγωγείου οργανώνει δραστηριότητες ανίχνευσης, ώστε να βοηθήσει τα παιδιά να αποκαλύψουν αυτά που γνωρίζουν ήδη για το δημοτικό σχολείο. Χρησιμοποιεί διάφορα μέσα όπως συζητήσεις ή σχέδιο με θέμα «το νηπιαγωγείο μου και το δημοτικό σχολείο», «τι κάνουν τα παιδιά στο δημοτικό» κ.ά. Διευκολύνει τα παιδιά να προσδιορίσουν αυτά που θέλουν να μάθουν για το νέο σχολείο και σχεδιάζει μαζί τους σχετικές δράσεις. Συνεργάζεται με γονείς, εκπαιδευτικούς και παιδιά της πρώτης τάξης, για να υλοποιήσουν από κοινού τις δράσεις που θα βοηθήσουν τα παιδιά να βρουν απαντήσεις στις διερευνήσεις τους. Σε περίπτωση που το νηπιαγωγείο δεν συσχετίζεται με το δημοτικό αξιοποιούν την αλληλογραφία ή τις νέες τεχνολογίες για να επικοινωνήσουν.
- Με τη συνεργασία των εκπαιδευτικών της πρώτης τάξης, φροντίζει να συμμετέχουν τα παιδιά του νηπιαγωγείου σε δραστηριότητες του σχολείου, στις οποίες να μπορούν να ανταποκριθούν. Προγραμματίζει π.χ. κάποια ημέρα, προς το τέλος της χρονιάς, να παρακολουθήσουν τα παιδιά του νηπιαγωγείου ένα μάθημα στην πρώτη τάξη, φροντίζοντας να συμμετέχουν στη διαδικασία με το δικό τους τρόπο. Αφήνει τα παιδιά να παίξουν και να αλληλεπιδράσουν με τα παιδιά του δημοτικού σχολείου, στο διάλειμμα ή στην ώρα της γυμναστικής, σε μία εκδρομή ή μια εκπαιδευτική επίσκεψη του σχολείου.

3. Οργάνωση συναντήσεων με τους γονείς για ενημέρωση σχετικά με τις ανησυχίες τους για την επικείμενη μετάβαση των παιδιών τους και την αλλαγή που θα φέρει στην καθημερινότητά τους.

Παραδείγματα δράσεων

- Ο εκπαιδευτικός του νηπιαγωγείου ενημερώνει τους γονείς για τις ενέργειες που κάνει σχετικά με τη μετάβαση και τους ενθαρρύνει να συμμετέχουν με όποιο τρόπο μπορούν στις δράσεις αυτές για να γνωριστούν με τους δασκάλους του νέου σχολείου και τις ρουτίνες του.
- Συζητά με τους γονείς για την γενικότερη πρόοδο των παιδιών στο νηπιαγωγείο, αξιοποιώντας τους ατομικούς φακέλους τους, ώστε να είναι ενημερωμένοι για τις πραγματικές ανάγκες των παιδιών τους.
- Σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς του δημοτικού σχολείου οργανώνει συναντήσεις των γονιών του νηπιαγωγείου με γονείς των παιδιών της πρώτης τάξης, ώστε να ενημερωθούν για θέματα προσαρμογής των παιδιών με πιο άμεσο και ουσιαστικό τρόπο.